

KRITISKE ANALYSER

Af Henrik Herløv Lund, økonom - cand. scient. adm.

www.henrikherloevlund.dk, herloevlund@mail.dk

SENIORPENSION OG/ELLER TIDLIGERE FOLKEPENSION:

Godt og skidt i aftale om seniorpension og forslag om differentieret folkepension.

Ny seniorpension – værdig tilbagetrækning for nedslidte

- Giver flere nedslidte ret til at trække sig tidligt tilbage
- Hurtig mulighed for fleksjob på nuværende arbejdsplads
- Kommission undersøger konsekvenserne af den stigende pensionsalder
- Flere penge i hånden, når man arbejder ved siden af folkepensionen




**DE MEST NEDSLIDTE FORTJENER
OGSÅ EN VÆRDIG PENSION**

Socialdemokratiets forslag til en ny ret til tidlig folkepension

 SOCIALDEMOKRATIET 

NOTAT udarbejdet 29.04.19, udvidet til minirapport 08.05.19, gennemskrevet 09.05.19

Rapport nr. 66

Forlaget Alternativ, Engelstedsgade 54, 1. sal, 2100 København Ø.

ISBN: 978-87-92807-58-8

EAN 9788792807588

RESUME: ¹**1. Baggrunden for den aktuelle debat om tidligere pension til nedslidte.**

Tidligere pension for nedslidte er blevet et af det kommende folketingsvalgs hovedspørgsmål. Dermed er spørgsmålet om ret til/mulighed for tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet er igen kommet på den politiske dagsorden efter de store forringelser heri i 2006 og 2011.

De seneste årtier har navnlig borgerlige, men også S - ledede regeringer forfulgt en strategi for at øge arbejdskraftudbuddet og herigennem presse lønudviklingen. Det er navnlig sket gennem at hæve pensionsalderen gennem den såkaldte "Velfærdsaftale" fra 2006 og "Tilbagetrækningsaftalen" fra 2011. Hovedmetoden i pensionsreformerne har handlet om at senerelægge tilbagetrækningsalderen i takt med stigende gns. levealder. Som følge heraf vil Danmark i 2050 have Europas højeste pensionsalder (72 år) og i 2100 vil folkepensionsalderen været steget endnu mere til hele 77 år.

Men reformerne har affødt en voksende social ulighed i det danske pensions-system. Metoden om at lade den generelle folkepensionsalder stige i takt med den gennemsnitlige levealder tager ikke højde for, at stigningen i levealderen er meget ulige fordelt.

Middellevetiden er således næsten 10 år højere for de rigeste end for de fattigste mænd, fordi kortuddannede med de typisk hårdeste jobs lever gennemsnitligt betydeligt kortere end langvarigt uddannede akademikere. Hvilket igen medfører, at kortuddannede gennemsnitligt set får betydeligt kortere otium end langtuddannede.

¹) Konklusionen på dette notat er en opdateret og udbygget version af en økonomisk kommentar i Arbejderen: "Pension på den politiske dagsorden". 26.03.19.

<https://arbejderen.dk/blog-indl%C3%A6g/henrik-herl%C3%B8v-lund/pension-p%C3%A5-den-politiske-dagsorden>

Heroverfor er der blevet spillet ud med forskellige løsningsforslag for de med de hårdeste job, længst arbejdsliv og kortest otium.

2. Aftale om seniorpension – positive elementer.

VLAK – regeringen, DF og RV har indgået en aftale om en seniorpension for de med langt arbejdsliv og stærkt reduceret arbejdsevne = for de stærkt nedslidte.

Det er i sig selv for det første positivt, at der kommer en mulighed for tidligere pensionering af stærkt nedslidte lønarbejdere, selvom antallet af beskæftigede, der kan overgå til seniorpension, jf. foran tegner til at blive begrænset.

Den nye "seniorpension" bygger - som fremgået - på en række af de samme grundelementer som den hidtidige "Seniorførtidspension". Der er dog for det andet også positivt, at der på nogle punkter er forbedringer i ordningen i forhold til seniorførtidspension - forbedringer som forhåbentlig vil fremme udnyttelsen.

Det må fx anerkendes som positivt, at man har lempet på kriterierne til arbejdsevne. De t er også en forbedring, at man afstår fra arbejdsprøvning og dermed satser på at få lidt flere ind i seniorpension end i sin tid i seniorførtidspensionen. Og endelig er det – i hvert tilfælde sprogligt – en forbedring, at den nye pension skal tildeles ud fra "en arbejdsmedicinsk vurdering", Det er dog i aftalen relativt usikkert, hvad der her ligger i dette begreb "arbejdsmedicinsk vurdering" og hvilken betydning det reelt får?

Samlet set må det for det tredje selvsagt hilses som en forbedring i forhold til idag, hvis ordningen nu bringes til at fungere, således at flere nedslidte kan få gavn af seniorpensionen end da den hed "seniorførtidspension".

Endelig må det for det fjerde anerkendes som det måske mest positive, at ydelsen i seniorpension i forhold til ydelsen ved tidligere folkepension ligger på et noget højere niveau.

3. Dårlige aspekter ved aftalen om seniorpension.

Men en række af problemerne med den ny ordning synes langt hen ad vejen at ville blive de samme som tidligere med seniorførtidspensionen:

Det må for det første betragtes som skidt i den indgåede aftale om seniorpension, at - selvom aftalen om seniorpension taler om en "ret" - så bygger tildeling af ordningen på en individuel vurdering af graden af reduceret arbejdsevne. Der er altså kun tale om en ret til at søge, ikke til at få. Dette åbner for, at kriterierne kan gradbøjes, fx ud fra økonomiske hensyn, således som vi har oplevet det med seniorførtidspensionen.

Det er ganske vist på dette punkt i sig selv positivt, når det i aftalen hedder, at vurderingen skal foretages uafhængigt af økonomiske hensyn. Men det er for det andet til gengæld stærkt kritisabelt, at det ikke i aftalen om seniorpension er præciseret, hvorledes dette helt afgørende spørgsmål løses om at sikre denne uafhængighed?

De borgerlige partiers kritik mod S – forslaget for manglende svar og manglende præcision falder således mere end tilbage på dem selv.

OG: Det er vigtigt at bide mærke i, at regeringen ifølge pålidelige kilder IKKE afviser, at det – som ved seniorførtidspensionen – ender med – efter valget - igen at blive kommunerne som skal foretage vurderingen, for at sikre, at regeringen selv har hånd i hanke med økonomien i ordningen.

Men ender opgaven igen hos kommunerne, så risikerer det netopi igen at ville åbne op for kassetækning, nærmere bestemt risikoen for, at kommunerne fremfor at tildele seniorpension visiterer nedslidte til andre, for kommunerne selv billigere, ordninger.

ENDELIG: Det er den erklærede hensigt for aftalen om seniorpension, at omfanget af den nye pension skal at ligge lidt på omkring 17.000 personer (når ordningen i 2025 er fuldt indfaset).

MEN: Det er for det tredje en stor svaghed ved den nye ordning, hvis antallet af beskæftigede, der kan udnytte ordningen, – som foran beskrevet - bliver så

begrænset, at årligt kun omkring 133 fuldtidsbeskæftigede forventes at få tildelt seniorpension. Det er færre end der årligt vinder en million i lotto (144).

Hermed tegner den nye seniorpension – som ved seniorførtidspensionen – til langt fra at kunne dække den relevante personkreds.

Og Lars Løkke Rasmussens beskyldning mod S – forslaget for at være ”det største bluff i Danmarkshistorien” trods, at det omfatter langt flere fuldtidsbeskæftigede end seniorpensionsordning, slår således tilbage på VLAK – regeringen selv. I den henseende tegner seniorpensionen til at blive Danmarkshistorien største valgstunt.

Alt i alt tegner aftalen om seniorpension til nok at udgøre en forbedring i forhold til seniorførtidspensionen og til at blive en udmærket ordning for de (tilgængæld ikke ret mange fra job), som kan opnå ydelsen.

Men ordningen tegner først og fremmest at være et afværgeforslag, som i en kort og heftig valgkamp mere er tænkt at skulle tage vinden ud af sejlene på det socialdemokratiske forslag om differentieret folkepension snarere end det på længere sigt skal sikre reel tryghed for de nedslidte.

Denne karakter af et afværgeforslag understreges af et fjerde negativt aspekt ved aftalen om seniorpension, nemlig den håndfæstning, som de borgerlige partier i aftalen har indgået om ikke at ville medvirke til at indføre en lavere folkepensionsalder for nedslidte: ”Forligspartierne konstaterer, at det vil kræve enighed i forligskredsen om levetidsindeksering at indføre en differentieret pensionsalder, der som en rettighed medfører lavere folkepensionsalder for en gruppe borgere”.

OG: Det på længere sigt store pensionsproblem i Danmark er – som foran beskrevet – at pensionsalderen ifølge ”Velfærdsaftalen” fra 2006 er programmeret til at stige tårnhøjt til 77 år i 2100, hvilket vil medføre en eksplosion i antallet af nedslidte i de sidste arbejdsår.

Ganske vist erklærer partierne bag aftalen om seniorpension deres beredvillighed til at lade en kommission UNDERSØGE evt. lempelser i forhøjelserne af pensionsalderen – men først efter 2040, hvor den allerede er oppe på 70 år.

Men dette er så uforpligtende og langt ude i fremtiden, at det må karakteriseres som være indholdsløst.

4. Forslaget om differentieret folkepension – positive træk.

Det må for det første anerkendes som positivt, at Socialdemokratiet med forslaget har italesat den udbredte bekymring i lønmodtagerbefolkningen, om alle vil kunne holde til stadig senere pensionsalder? Og det er også godt, at S har sat fokus på uligheden mht. tilbagetrækning og levealder og fået det sat på den politiske dagsorden ved folketingsvalget.

Endvidere må det for det andet endelig anerkendes som en god ting, at Socialdemokratiet hermed effektivt har sat de borgerliges valgoplæg og valgkampagner i skyggen. Et positivt aspekt ved pensionsudspillet fra S er ydermere, at det ved at udstille de negative aspekter ved de kontinuerlige forhøjelser af pensionsalderen stikker en kæp i hjulet for evt. borgerlige drømme om i fremtiden at finansiere kommende skattelettelser ved at gennemføre yderligere forhøjelser af tilbagetrækningsalderen, hvilket var oppe igen så sent som i 2016 i Venstreregeringens 2025 – plan.

For det tredje må det betragtes som et centralt positivt element i S – forslaget om tidligere folkepension, at det ikke kun opererer med ret til tidligere pension for stærkt nedslidte, men modsat aftalen om seniorpension også åbner mulighed for at gå på tidligere folkepension for de, hvis helbred skranter stærkt, men som alligevel ikke ville kunne opnå seniorpension.

Endvidere må det for det fjerde anerkendes, at det socialdemokratiske oplæg om en universel RET til tidligere tilbagetrækning er noget mere spiseligt end det borgerlige modforslag om en "lempet" seniorførtidspension, som tildeles efter individuel vurdering efter mere eller mindre uigennemskuelige kriterier, hvor risikoen er at de i sidste ende bøjes efter kommunaløkonomiske hensyn.

Og selvom også rækkevidden af forslaget om differentieret folkepension er til at overskue, så må det for det femte endelig anerkendes som trods alt en større

forbedring af tilbagetrækingsmulighederne for nedslidte i forhold til i dag – og vel at mærke en større forbedring end en lappet senior(førtids)pension.

5. Skidt i det socialdemokratiske forslag.

MEN: Selvom meget af de borgerliges argumentation imod S forslaget mildest talt er af vekslende lødighed, så må det for det første karakteriseres som en svaghed med S - udspillet, at det på en række punkter notorisk er vagt og upræcist. Ikke alene åbner dette op for angreb fra borgerligt hold, men S risikerer hermed også at skabe en række forventninger i befolkningen, som senere kan give anledning til en ny løftebrudsdiskussion.

Og selv om finansministerens angivelse af, at kun 2.850 kan blive omfattet af tidligere folkepension baserer sig på fifleri med tallene, så må det for det andet kritiseres, at med en ramme på 3 mia. kr. vil S forslaget med 3 års tidligere tilbagetrækning dog højst kunne omfatte op mod 7000 ud af en årlig tilgang på op mod 75.000 nye folkepensionister over 65 år, altså under en tiendedel og formentlig mindre.

Et kritikpunkt mod S forslaget er således, at det ikke på nær giver en dækkende løsning på behovet for tidligere tilbagetrækning pga. nedslidning.

S – forslaget er af de borgerlige også blevet beskyldt for at være en genindførelse af efterlønnen, men selv i så tilfælde kan S – forslaget for det tredje kritiseres for, at der desværre kun tale om en "discount – efterløn", idet der jo ved en tidligere folkepension er tale om en langt lavere ydelse end efterlønnen. Det havde været mere optimalt af S at stå fast på efterlønnen.

Men den alvorligste mangel i S – forslaget er for det fjerde, at man samtidig med at ville åbne op for tidligere tilbagetrækning for nedslidte og folk med langt arbejdsliv, så vil man lade "Velfærdsaftalen" fra 2006 fortsætte, hvorved pensionsalderen vil stige og stige og ufaglærte og kortuddannede også i fremtiden vil have et langt kortere otium end akademikere og direktører.

KONKLUSION.

For så vidt som begge forslag har en begrænset rækkevidde, hvad angår at sikre tilbagetrækningsmuligheder og et rimeligt otium for nedslidte, bør spørgsmålet om, hvad der bør gennemføres, ikke besvares med et enten/eller, men med et både og.

For hvor mange beskæftigede seniorpensionen end kommer til at omfatte, vil det da være fint med en ydelse på samme niveau som førtidspension – bedre end på folkepensionssats.

Men alt tyder desværre på, at seniorpension ikke kommer til at hjælpe mange nedslidte ud af job og ordningen er endvidere for snævert målrettet mod de, som er slidt helt ned til sokkeholderne. Derfor vil seniorpension ikke hjælpe de mange, som sidst i arbejdslivet går og skranter og kæmper med helbredsproblemer, der er betydelige nok, men bare ikke er så slidt end til sokkeholderne, at de opfylder kravene til seniorpension.

Her vil tidligere folkepension for det første tilbyde en tiltrængt udvej af fra job t til en hel del flere end seniorpensionen. Og for det andet vil tidligere folkepension netop kunne være en udvej til mellemgruppen af de, som ikke er totalt nedslidte, men som går og skranter med betydelige helbredsproblemer, som betyder at de mange dage må kæmpe sig på arbejde på piller og medicin.

Bagsiden af medaljen er så ikke, at der ved tidligere folkepension er tale om en discountordning i den forstand, at folkepension som ydelse ikke er særlig stor.

Derfor bør i den aktuelle situation begge ordninger gennemføres.

MEN: Det helt store problem er jo – som foran – anført den såkaldte "velfærdsaftale" fra 2006, som i løbet af de næste årtier vil løfte tilbagetrækningsalderen til groteske højder. Det vil samtidig reducere lønarbejdernes otium til en kortere og kortere del af livet og dermed tilbagerulle de sejre i form af lavere arbejdstid, som arbejderbevægelsen fik gennemført i forrige århundrede. Det er i sig selv sygt.

Dette problem løser ingen af den to forslag til tidligere pension for nedslidte.

Og det må på forhånd stå klart, at en pensionsalder på 77 år i 2100 vil der være rigtig mange, som ikke vil have helbred til at kunne klare. Derfor bør velfærdsaftalen modereres eller allerbedst siges op.

Og finansieringen af at fjerne velfærdsaftalen: Ja den er oplagt: Fjern de seneste årtiers mange skattelettelser til fortrinsvis de højere indkomster, som ikke mindst er blevet betalt med netop stigende arbejdskraftudbud gennem højere tilbagetrækningsalder.

INDHOLD

RESUME:	2
KONKLUSION.	8
INDHOLD	10
INDLEDNING: DEN AKTUELLE PENSIONSDEBAT.	12
DEL I: BAGGRUNDEN FOR DEN AKTUELLE PENSIONSDEBAT: FORHØJELSEN AF PENSIONALDEREN 2006 – 2011	14
1. Tilbagetrækningsreformerne 2006 og 2011.	14
1.1. "Velfærdsaftalen" 2006.	15
1.2. "Aftale om senere tilbagetrækning " 2011.	15
1.3. Arbejdstidsnedsættelse rulles tilbage gennem forlængelse af arbejdslivet.	18
2. Voksende social ulighed mht. til tilbagetrækning.	19
2.1. Levetiden stiger, men ikke lige meget for alle.	19
2.2. Nedslidte arbejdere rammes hårdest af de facto afskaffelse af efterløn og af kort otium.	21
DEL II: DE AKTUELLE FORSLAG TIL TIDLIGERE PENSION FOR NEDSLIDTE.	25
3. Forbedret senior(førtids)pension.	25
3.1. Den oprindelige seniorførtidspension.	26
3.2. De Radikales forslag om forbedret senior(førtids)pension.	28
3.3. Aftalen mellem VLAK, DF og RV om "ny" seniorpension.	29
3.4. Hvem skal tilkende seniorpension?	31
3.5. Hvor mange er omfattet?	32
4. Differentieret folkepension.	35
4.1. S – forslaget i hovedlinjer.	35
4.2. Hvad er langt arbejdsliv og hvad forstås ved nedslidning?	37

4.3. Hvor mange er omfattet?	38
5. Sammenligning mellem seniorpension og tidligere folkepension.	44
DEL III: KRITISK DISKUSSION AF FORSLAGENE VEDR. PENSIONERING AF NEDSLIDTE.	45
6. Seniorpension: Forbedring ift. seniorførtidspension, men også et stort valgspin.	45
6.1. Positive elementer i aftale om "ny" seniorpension.	45
6.2. Dårlige aspekter ved aftalen om seniorpension.	46
7. Skidt og kanel vedr. forslaget om differentieret folkepension.	47
7.1. Positive elementer ved det socialdemokratiske forslag.	47
7.2. Skidt i det socialdemokratiske forslag.	48
AFSLUTNING: Konklusion og sammenfatning.	49

INDLEDNING: DEN AKTUELLE PENSIONSDEBAT.

Denne minirapport er en udbygget udgave af et tidligere udsendt notat om ”Godt og mindre godt i forslag til tidligere tilbagetrækning for nedslidte”. I forhold til notatet er denne rapport stærkt opdateret vedr. den siden indgåede aftale mellem VLAK, DF og RV om ”seniorpension”.

Men helt overordnet er spørgsmålet om ret til/mulighed for tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet igen kommet højt på den politiske dagsorden.

Baggrunden for den aktuelle debat er tilbagetræknings”reformerne” i 2006 og 2011, som dels har betydet en de facto afskaffelse af efterlønnen og dermed indirekte en 5 års forhøjelse af pensionsalderen, dels fremover betyder at pensionsalderen videre forhøjes ” i takt med den gennemsnitlige levealder”. Det har i befolkningen med rette medført en stigende bekymring for, om alle nu også kan holde så længe?

Denne bekymring har Socialdemokratiets forslag om indførelse af tidligere folkepension ² for ”nedslidte” søgt at imødekomme. Forslaget har imidlertid affødt en heftig debat om, hvilke problemer der i dag er i pensionssystemet. Og navnlig om hvem og hvor mange forslaget kan omfatte og hvorvidt det er gennemførligt?

Samtidigt har det ikke mindst udløst en heftig modoffensiv fra VLAK – regeringen, sekundært af DF og Radikale venstre, som alle ønsker forslaget lagt død, hvorfor de sammen har forsøgt med en aftale om en ”seniorpension” ³ at lappe på den gamle senior(førtids)pension, der som bekendt imidlertid aldrig kom til at fungere. Vi vil i denne forbindelse se på det forventede udfald af forhandlingerne herom.

I den følgende analyse behandles i del I baggrunden for debatten om nedsættelse af pensionsalderen: For det første de seneste årtiers forhøjelse af pensionsalderen gennem tilbagetrækningsreformer og for det andet konsekvenserne heraf i form af stigende social ulighed, hvad angår det mulige otium efter pensionering.

²) Jf. Socialdemokratiet: De mest nedslidte fortjener også en værdig pension, s7.

<https://www.socialdemokratiet.dk/media/7959/en-ny-ret-til-tidlig-folkepension-til-de-mest-nedslidte.pdf>

og jf. Faglige Seniorer om S -forslaget, 30.01.19.

<https://fagligsenior.dk/2019/01/30/seniorer-roser-df-og-s-alliance-om-tidlig-folkepension/>

³) VLAK – regeringen, DF og RV: Aftale om ret til seniorpension for nedslidte. Maj 2019.

<https://bm.dk/media/10213/aftaletekst-pension.pdf>

I det II redegøres for de to aktuelle forslag vedr. tidligere tilbagetrækning for nedslidte. For det første den "ny" seniorpension, som er aftalt i blå blok. Og for det andet Socialdemokratiets forslag om differentieret folkepension. Endelig sammenlignes de to forslag for det tredje.

Og endelig vurderes og diskuteres i del III de to forslag kritisk, først senior(førtids)pensionen, dernæst S – udspillet om indførelse af tidligere folkepension.

DEL I: BAGGRUNDEN FOR DEN AKTUELLE PENSIONSDEBAT: FORHØJELSEN AF PENSIONALDEREN 2006 – 2011.

I den følgende del analyseres baggrunden for den aktuelle genopblussen af pensionsdebatten i Danmark.

I det første afsnit behandles de seneste årtiers forhøjelse af pensionsalderen gennem tilbagetrækningsreformer og i det andet afsnit analyseres konsekvenserne heraf i form af stigende social ulighed, hvad angår længden af otium efter pensionering.

1. Tilbagetrækningsreformerne 2006 og 2011.

Baggrunden for den aktuelle genopblussen af debatten om tilbagetrækningsmulighederne for nedslidte er tilbagetræknings”reformerne” i den såkaldte ”Velfærdsaftale”⁴ fra 2006 og i ”Tilbagetrækningsaftalen”⁵ fra 2011.

Bag disse politiske beslutninger ligger, at navnlig borgerlige, men også S - ledede regeringer de seneste år har forfulgt en neoliberalistisk inspireret udbudsøkonomisk strategi med at øge arbejdskraftudbuddet og presse lønudviklingen.⁶

Det er navnlig sket gennem at senerelægge tilbagetrækningsalderen.

Disse aftaler har for den sidstes vedkommende betydet en de facto afskaffelse af efterlønnen og dermed indirekte medført en 5 års forhøjelse af pensionsalderen, mens den førstnævnte betyder at folkepensionsalderen videre forhøjes langsomt, men sikkert ” i takt med den gennemsnitlige levealder”

⁴) Jf. VK – regeringen, S, DF og RV om ”Fremtidens velstand og velfærd”, 20. juni 2006.

<https://www.fm.dk/publikationer/2006/aftale-om-fremtidens-velstand-og-velfaerd>

⁵) Jf. VK-regeringen, DF og RV: Aftale om senere tilbagetrækning. 20.05.11

<https://bm.dk/da/arbejdsomraader/politiske-aftaler-reformer/politiske-aftaler/2011/aftale-om-en-tilbagetraekningsreform/>

⁶) For en uddybning og kritik heraf, se Lund, Henrik Herløv: Opgør med neoliberalistisk økonomisk teori og politik.

<https://henrikherloevlund.dk/wp-content/uploads/artikler/Neoliberalistiskoekonomiskteoriogpolitik.pdf>

Som følge heraf vil Danmark i 2050 have Europas højeste pensionsalder (72 år) og i 2100 vil folkepensionsalderen været steget endnu mere til 77 år.

1.1. "Velfærdsaftalen" 2006.

Hovedmetoden i pensionsreformerne har handlet om at senerelægge tilbagetrækningsalderen. Her var den såkaldte "Velfærdsaftale" fra 2006 skelsættende. Aftalen blev indgået mellem VK – regeringen, S, DF og RV med senere tilslutning fra SF (under Thorning – regeringen).⁷

I første omgang forhøjedes med aftalen både efterlønsalder og folkepensionsalder med 2 år frem til henholdsvis 2022 og 2027. MEN: hovedelementet i velfærdsaftalen bestod i en beslutning om herefter løbende at forhøje tilbagetrækningsalderen i takt med stigende gns. levealder. Dette skulle ske gennem såkaldt "levetidsindeksering" af både efterlønsalder og (folke)pensionsalder.⁸

Levetidsindekseringen i den oprindelige aftale betød, at folkepensionsalderen gennem løbende forhøjelser hvert femte år i 2045 ville være steget til 70 ½ år. For efterlønnen betyder aftalen, at efterlønsalderen ville være hævet til op på 66 år i 2045 blot ifølge heraf.

Det angivelig mål heri var at "sikre, at ældre i gennemsnit med efterløn og folkepension havde 19½ års otium efter overgang til folkepension", men i realiteten har målet været at forhøje arbejdslivet, så ældre UANSET stigende levealder i gennemsnit stadig "kun" havde 19½ års otium.⁹

(Med tilbagetrækningsaftalen fra 2011, reduceres dette otium så til 14½ år, jf. næste afsnit)

1.2. "Aftale om senere tilbagetrækning" 2011.

Med "velfærdsaftalen" havde de borgerlige med socialdemokratisk og radikal medvirken "fået hul på bylden" dvs. fået åbnet op for forhøjelse af tilbagetrækningsalderen. Allerede i 2011 benyttede

⁷) For en uddybning heraf, se Lund, Henrik Herløv: Langsom nedsmeltning af velfærden (II): Udhulingen af overførselsindkomsterne 1990 – 2019. Marts 2019.

<https://henrikherloevlund.dk/wp-content/uploads/2019/03/Langsomnedsmeltning-2-overfoerselsindkomster.pdf>

⁸) Jf. "Aftale om Fremtidens velstand og velfærd", s. 10.

⁹) Ritzau: "OVERBLIK: De senere år har budt på store reformer". BT, 01.06.17.

<https://www.bt.dk/politik/overblik-de-senere-aar-har-budt-paa-store-reformer>

VK – regeringen sig af den hermed etablerede præcedens for, at ordningen kunne forringes. Man tog – uanset manglende socialdemokratisk deltagelse i første omgang - skridtet videre, da man sammen med DF og RV gennemførte den anden store forringelse af efterlønsordningen med ”Aftalen om senere tilbagetrækning” (2011)¹⁰ mellem VK-regeringen, DF og RV – en aftale, som imidlertid senere S og SF tilsluttede sig (under Thorning – regeringen).

For efterlønnens vedkommende indebar aftalen formelt set, at efterlønsperioden nedsattes fra fem til tre års varighed fra 2018 til 2023¹¹ og efterlønsalderen hæves gradvist fra 60 til 64 år fra 2017 til 2023.¹² Herefter hæves efterlønsalderen med yderligere 1 år i takt med levetidsudviklingen ifølge ”velfærdsaftalen”. I 2040 kan efterlønsalderen være nået op på 67 år, i 2072 på 72½ år og i 2100 på 74 år.

Men reelt indebar aftalen en de facto afskaffelse af efterlønnen. Uroen omkring ordningen havde allerede i 00’erne fået tilslutningen til ordningen til at falde og med den nye aftale fik ordningen sit banesår, idet man udover ovennævnte forringelser dels yderligere strammede kravene til indbetaling og dels åbnede op for udbetaling af indbetalt efterlønskøntingent. Alle disse forringelser fik tilslutningen til efterlønnen til at dale voldsomt. Tilbage i 2011, før tilbagetrækningsreformen, var det næsten to ud af tre blandt de lønmodtagere, der var medlemmer af en a-kasse, som også betalte ind til efterlønsordningen. I 2017 var det kun hver fjerde.¹³

Dette element i aftalen er vigtigt, fordi tilbagetrækningsaftalen med denne reelle sløjfning af efterlønnen for det store flertal af befolkningen hermed ikke bare rykkede tilbagetrækningsalderen de 2 år tilbage, som efterlønsperioden forkortedes med. Når efterlønnen for det store flertal ikke længere var en mulighed, så rykkedes tilbagetrækningsalderen i praksis hele 5 år tilbage for alle dem.¹⁴

¹⁰) For en uddybning og kritik heraf, se Lund, Henrik Herløv: ”TILBAGETRÆKNINGSAFTALEN: Socialt skæv og milliardhul i finansieringen”. Maj 2011.

<https://henrikherloevlund.dk/wp-content/uploads/artikler/Tilbagetraekningsaftale.pdf>

og Lund, Henrik Herløv: «5 KORTE NOTATER om ”REGERINGENS TILBAGETRÆKNINGSREFORM”. Feb. 2011.

<https://henrikherloevlund.dk/wp-content/uploads/artikler/5kortenotateromefterloen.pdf>

¹¹) Jf. Finansministeriet: Faktark om tilbagetrækningsaftalen. Maj 2011.

https://www.fm.dk/nyheder/pressemeddelelser/2011/05/~media/Files/Nyheder/Pressemeddelelser/2011/05/Senere%20tilbagetraekning/faktaark_tilbagetr%C3%A6kning.ashx

¹²) Jf. Henriksen, Lisbeth Riisager: ”Vigtigste politiske reformer og beslutninger 2007-2017”. Avisen.dk, 17.11.17.

https://www.avisen.dk/vigtigste-politiske-reformer-og-beslutninger-2007-20_471694.aspx

¹³) Jf. Hansen, Lars Wernblad: Derfor er efterlønnen ved at blive udfaset. Piopio, 13.11.17.

<https://piopio.dk/se-tallene-derfor-er-efterlonnen-ved-at-blive-udfaset>

¹⁴) Jf. Olsen, Lars: Det forsvundne folk.

For folkepensionens vedkommende indebar aftalen om senere tilbagetrækning, at velfærdsaftalens forhøjelse af *folkepensionsalderen fra 65 til 67 år fremskyndes med 5 år, således at den allerede vil være 67 i år 2022.*^{15 16}

Herefter forhøjes folkepensionsalderen i takt med, at gennemsnitslevealderen stiger, således at der for en gennemsnitsborger kun skal være adgang til et otium efter folkepension på godt 15 år. Det betyder, at folkepensionsalderen i 2040 vil være steget til 70 år, i 2050 vil den være oppe på 72 år. Og i 2075 skal man være 75 år og i 2100 helt oppe på 77 år, før man kan gå på folkepension: Hvilket er 12 år senere end i dag.

Tabel: Forhøjelse af folkepensionsalderen 2018 – 2100.¹⁷

År	Pensionsalder	År	Pensionsalder
2018	65	2055	72,5
2019	65,5	2057	72,5
2020	66	2060	73
2021	66,5	2062	73
2022	67	2065	73,5
2023	67	2067	73,5
2027	67	2070	74,5 ^{a)}
2030	68	2072	74,5 ^{a)}
2032	68	2075	75
2035	69	2077	75
2037	69	2080	75,5
2040	70	2082	75,5
2042	70	2085	76 ^{a)}
2045	71	2092	76
2047	71	2095	76,5
2050	72	2097	76,5
2052	72	2100	77

¹⁵⁾ Jf. Finansministeriet: Faktaark om tilbagetrækningsaftalen: Hovedlinjerne i aftale om senere tilbagetrækning, s. 1.
https://www.fm.dk/nyheder/pressemeddelelser/2011/05/~media/Files/Nyheder/Pressemeddelelser/2011/05/Senere%20tilbagetraekning/faktaark_tilbagetr%C3%A6kning.ashx

¹⁶⁾ Jf. Henriksen, Lisbeth Riisager: "Vigtigste politiske reformer og beslutninger 2007-2017". Avisen.dk, 17.11.17.
<https://www.avisen.dk/vigtigste-politiske-reformer-og-beslutninger-2007-20-471694.aspx>

¹⁷⁾ Kilde: Det Økonomiske Råd: Dansk Økonomi Forår 2018, kap. II: Finanspolitisk holdbarhed, s. 88.
<https://dors.dk/vismandsrapporter/dansk-oekonomi-foraar-2018/kapitel-ii-finanspolitisk-holdbarhed>

1.3. Arbejdstidsnedsættelse rulles tilbage gennem forlængelse af arbejdslivet.

Man kunne se dette som en modoffensiv og revanche fra de borgerlige og arbejdsgiverne i forhold til den nedsættelse af arbejdstiden, som det lykkedes fagbevægelse og arbejderbevægelse af gennemføre i 1900 – tallet.

Fra 30'erne til i dag lykkedes det nærmere bestemt arbejderbevægelsen at tilkæmpe sig en nedsættelse af arbejdstiden fra 48 timer til 37 timer dvs. en reduktion med 23 pct.

Nu udvides arbejdstiden igen – om end ikke på ugebasis, så på livsbasis.

Fra nu og resten af dette århundrede sker en tilbagerulning af arbejdstidsnedsættelsen ved at forlænge arbejdslivet, idet folkepensionsalderen fra 2018 til 2100 – og dermed arbejdslivet - i gennemsnit forhøjes fra 65 år til 77 år dvs. med godt 18½ pct.

Resultatet er, at otiummet for fremtidige generationer vil udgøre en mindre og mindre del af levetiden.

2. Voksene social ulighed mht. til tilbagetrækning.

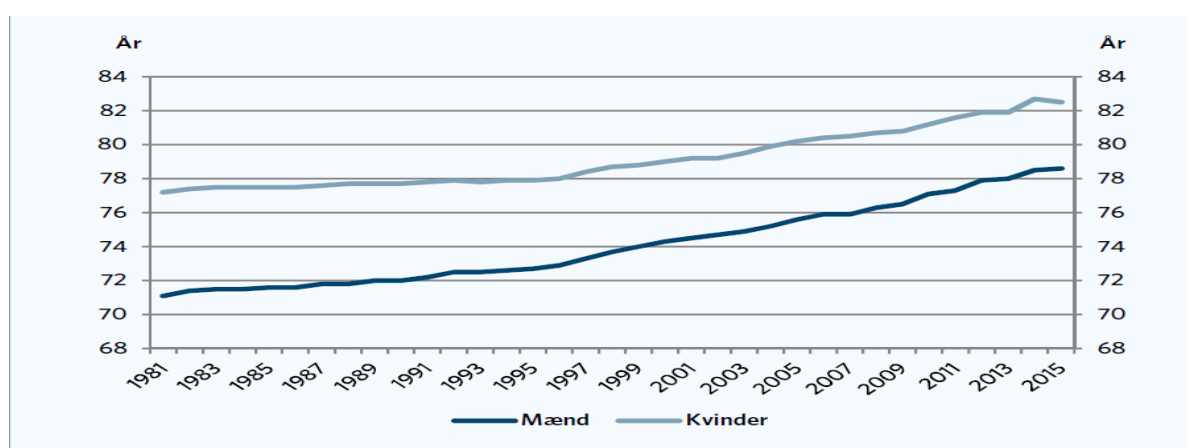
Men ikke alene betyder tilbagetrækningsreformerne, at arbejdslivets andel af levetiden generelt ekspanderes på bekostning af otiumets andel. Hertil kommer, at pensionsreformerne har affødt en voksende social ulighed i det danske pensionssystem mht. mulighed for at have et rimeligt otium. Den del af befolkningen, som har laveste indtægter og hårdeste job, har de ringeste udsigter, hvad angår otiumets længde.

Problemet ligger her i, at metoden om at lade den generelle folkepensionsalder stige i takt med den gennemsnitlige levealder ikke tager højde for, at stigningen i levealderen er meget ulige fordelt. Middellevetiden er således næsten 10 år højere for de rigeste end for de fattigste mænd. Kortuddannede med de typisk hårdeste jobs lever gennemsnitligt betydeligt kortere end langvarigt uddannede akademikere. Hvilket igen medfører betydelig forskel i varigheden af otiummet.

2.1. Levetiden stiger, men ikke lige meget for alle.

Det må anerkendes som en positiv kendsgerning, at levealderen stiger i gennemsnit. Den gennemsnitlige levetid for mænd udgjorde i 2015 78,6 år, mens den for kvinder var 82,5 år. Dermed var gennemsnitslevetiden for mænd og kvinder steget med henholdsvis 5,9 og 4,6 år siden 1995.

Figur: Udviklingen i middellevetid for mænd og kvinder 1991 – 2015. ¹⁸



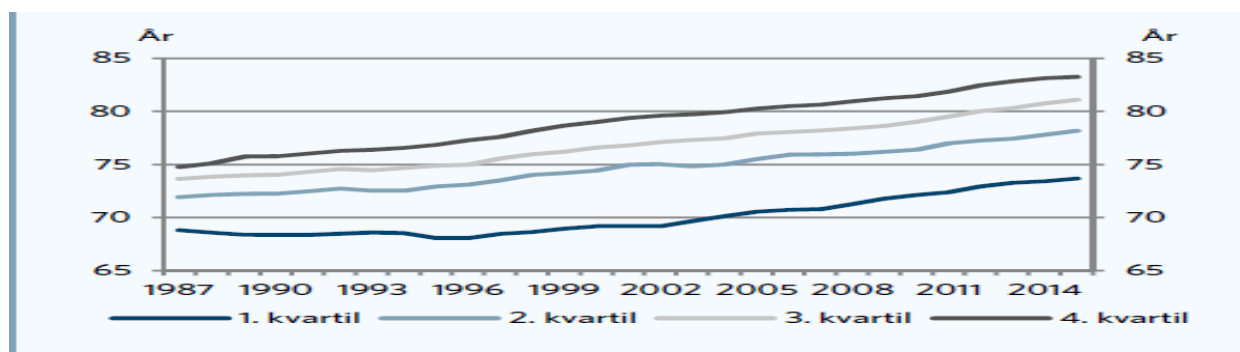
Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik

¹⁸) Kilde: AE – rådet: "Ufaglærte og faglærte betaler for senere tilbagetrækning", s. 21. 20.10.16.

<https://www.ae.dk/publikationer/ufaglaerte-og-faglaerte-betaler-for-senere-tilbagetraekning>

Det er som nævnt i sig selv godt, men mindre godt er det, at der er stor forskel i middellevetiden mellem forskellige befolkningsgrupper. Navnlig er der stor forskel i middellevetiden mellem høj og lavindkomstgrupper. Ses på middellevetiden for befolkningen opdelt i 4 indkomstkvarterer, så var den for mænd i den rigeste indkomstkvarter (4. kvartil) i 2015 83,3 år, mens den for de fattigste mænd (1. indkomstkvarter) var 73,7 år. Middellevetiden er således næsten 10 år højere for de rigeste end for de fattigste mænd. For kvinder er forskellen dog lidt mindre: 5,9 år.

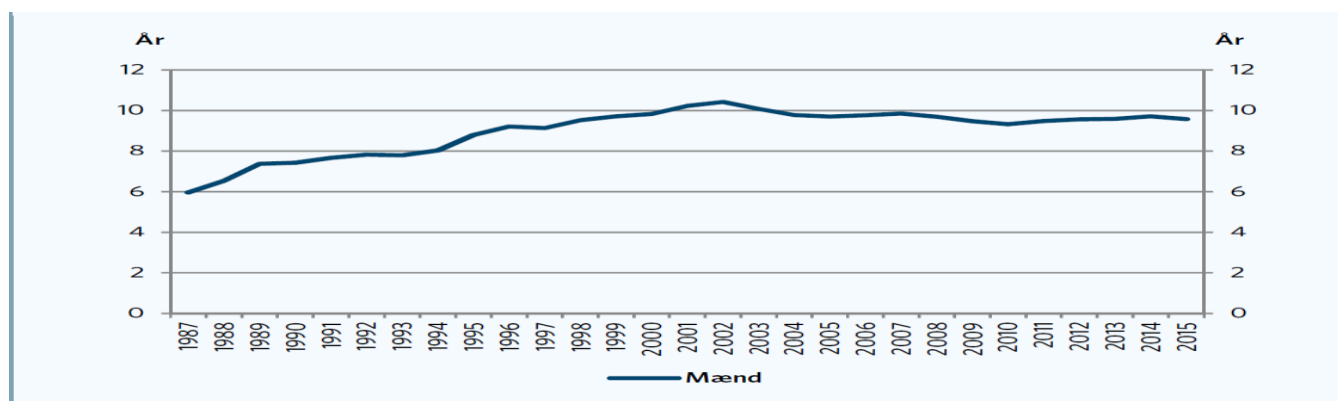
Figur: Middellevetid opdelt på indkomstkvarterer, mænd. 1987 til 2015. ¹⁹



Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik

Tilmed er denne forskel over tid øget. I 1987 var den tilsvarende forskel mellem mænd i disse indkomstgrupper "kun" på knap 6 år, men er nu altså over 10 år. Stigningen er primært sket frem til 2002, men forskellen har siden været stort set uændret uden tendens til at ville falde igen.

Figur: Forskel i middellevetid mellem højeste og laveste indkomstkvarter, mænd. 1987 til 2015. ²⁰



Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik

¹⁹) Kilde: *Wilhelmsen, Jes: De længst uddannede lever 6 år mere end de ufaglærte*, s. 4. AE – rådet, 14.08.16.s
https://www.ae.dk/sites/www.ae.dk/files/dokumenter/analyse/ae_de-laengst-uddannede-lever-6-aar-mere-end-de-ufaglaerte.pdf

²⁰) Kilde: AE – rådet: "Ufaglærte og faglærte betaler for senere tilbagetrækning", s. 22.
<https://www.ae.dk/publikationer/ufaglaerte-og-faglaerte-betaler-for-senere-tilbagetraekning>

Det skal dog bemærkes, at for kvinder har forskellen i levetid mellem højeste og laveste indkomstgruppe ligget forholdsvis stabilt på omkring 6 år i samme periode.

Også når vi ser på uddannelse finder vi betydelig, om end ikke helt så stor social forskel i levetid. Opdeles mænd og kvinder i 4 uddannelseskvarterer efter uddannelsernes længde ses en forskel i forventet restlevetid efter det 30. år på i gennemsnit 6,1 år.

Figur: Forventede restlevetider for 30 - årige fordelt på uddannelseskvarterer. 2015 ²¹

	Mænd	Kvinder
1. kvartil	46,1	50,4
2. kvartil	49,5	52,7
3. kvartil	49,5	54,0
4. kvartil	52,2	55,1
Forskel i forventet restlevetid mellem højeste og lavest uddannelseskvarter	6,1	4,7

Anm.: Personer med "uoplyst uddannelse" samt "ingen uddannelse" er udeladt af opgørelsen.

Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

2.2. Nedslidte arbejdere rammes hårdest af de facto afskaffelse af efterløn og kort otium.

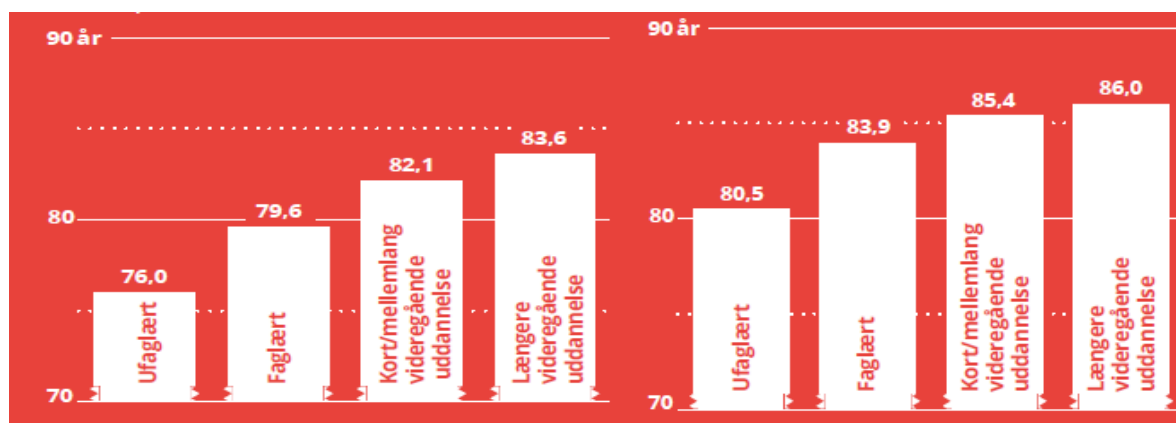
Det vil især være arbejderne, som kommer til at betale for forhøjelsen af tilbagetrækningsalderen.

Det skyldes dels, at det især er arbejderne, som har kort uddannelse og lavere indkomst og dermed har den korteste middellevetid.

²¹) Kilde: *Wilhelmsen, Jes: Foran anførte analyse, s. 3.*

https://www.ae.dk/sites/www.ae.dk/files/dokumenter/analyse/ae_de-laengst-uddannede-lever-6-aar-mere-end-de-ufaglaerte.pdf

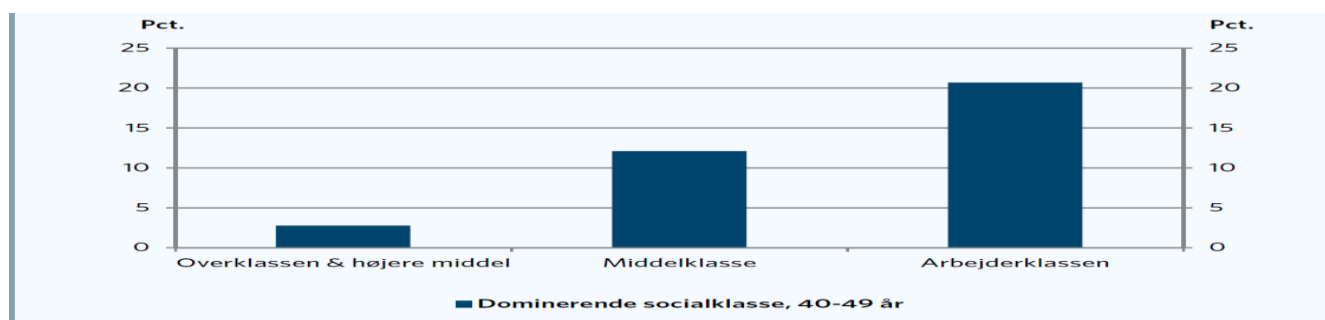
Figur: Forventet levetid for 30-årige mænd og kvinder fordelt på uddannelse. ²²



Men når det primært er arbejderne rammes skyldes det også, at det hidtil har været dem, som især benyttet sig af mulighederne for tidlig tilbagetrækning gennem efterlønnen.

Langt de fleste af dem, som hidtil har trukket sig tilbage som 60-årige, har været arbejdere. Overgangen til efterløn blandt 60-årige er mere end syv gange større for overklasse og højere middelklasse.

Figur: Andel af 60-årige som går på efterløn fordelt på socialklasse. ²³



Anm.: 60-årige opgjort i nov. 2010-2013, dvs. personer født i 1949-1953, der kunne gå på efterløn som 60-årig. Ekskl. personer med uoplyst socialklasse samt studerende. Underklassen er også udeladt, da definitionen på underklassen er, at de har været ude af arbejdsmarkedet i mindst 80 pct. af året, og derfor formentligt ikke vil være berettiget til efterløn, fordi der fx er tale om førtidspensionister.
Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik

MEN: De, som hidtil er gået på efterløn, er også de med de mest nedslidende jobs. ²⁴ At arbejderne hidtil via efterlønsordningen har trukket sig tidligt tilbage skyldes, at de har det

²²) Kilde. Socialdemokratiet: De mest nedslidte fortjener også en værdig pension.

<https://www.socialdemokratiet.dk/media/7959/en-ny-ret-til-tidlig-folkepension-til-de-mest-nedslidte.pdf>

²³) Kilde: Kilde: AE – rådet: "Ufaglærte og faglærte betaler for senere tilbagetrækning", s. 28.

<https://www.ae.dk/publikationer/ufaglaerte-og-faglaerte-betaler-for-senere-tilbagetraekning>

²⁴) Oven anførte analyse, s. 38 ff.

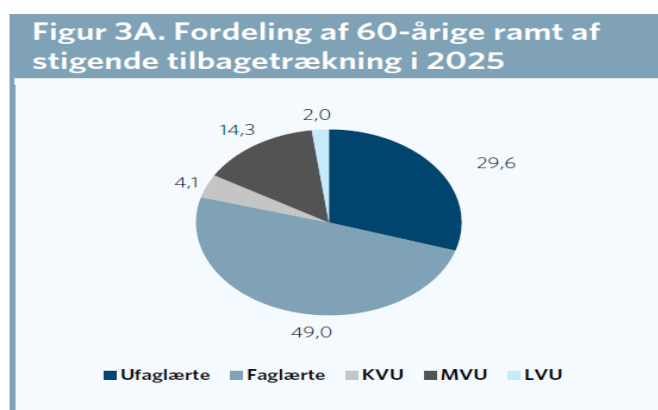
<https://www.ae.dk/publikationer/ufaglaerte-og-faglaerte-betaler-for-senere-tilbagetraekning>

hårdeste og mest belastende arbejdsmiljø²⁵ og dermed har det ringeste helbred frem til tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet.²⁶

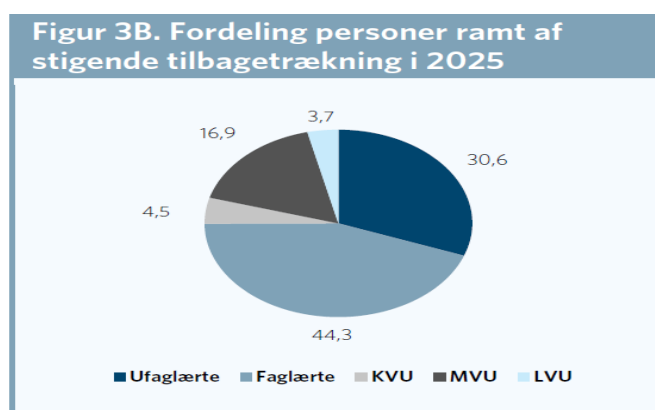
Når efterlønsalderen som beskrevet de facto afskaffes og når folkepensionsalderen fra 2022 hæves fra 65 til 67 år, så vil det derfor primært være arbejderne, som rammes heraf, fordi de er mest udsatte for nedslidning.

Det fremgår af fordelingen af de 60 - årige på uddannelsesniveau, som i 2025 bliver ramt af den senere tilbagetrækning, at 3 ud af 4 er ufaglærte eller faglærte.²⁷

Figur: Fordeling af 60-årige respektive af personer ramt af stigende tilbagetrækning i 2025.²⁸



Anm.: Se boks 2 for beregningsmetode. "Ufaglærte" indeholder grundskole samt personer med enten uoplyst eller gymnasial uddannelse.
Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik og finansudvalgets spørgsmål nr. 198.



Anm.: Se boks 2 for beregningsmetode. "Ufaglærte" indeholder grundskole samt personer med enten uoplyst eller gymnasial uddannelse.
Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik og finansudvalgets spørgsmål nr. 198.

Forhøjelsen af efterløns – og pensionsalder betyder derfor ikke bare et tab af tidlige tilbagetrækningsmuligheder, men det betyder i den anden ende et kortere otium end for

²⁵) Jf. Oven anførte analyse, s. 30.

<https://www.ae.dk/publikationer/ufaglaerte-og-faglaerte-betaler-for-senere-tilbaetraekning>

²⁶) Jf. oven anførte analyse, s. 35 ff.

<https://www.ae.dk/publikationer/ufaglaerte-og-faglaerte-betaler-for-senere-tilbaetraekning>

²⁷) Kilde: AE – rådet: Foran anførte analyse, s. 43

<https://www.ae.dk/publikationer/ufaglaerte-og-faglaerte-betaler-for-senere-tilbaetraekning>

²⁸) Kilde: AE – rådet: Foran anførte analyse, s. 43

<https://www.ae.dk/publikationer/ufaglaerte-og-faglaerte-betaler-for-senere-tilbaetraekning>

befolkningen i gennemsnit og især et langt kortere otium end for de højt uddannede og økonomisk velstillede i samfundets øverste lag.

DEL II: DE AKTUELLE FORSLAG TIL TIDLIGERE PENSION FOR NEDSLIDTE.

At de facto afskaffelsen af efterlønnen og uligheden mht til levealder og otium især rammer nedslidte arbejdere er for så vidt ikke nyt.

Det var allerede kendt i debatten om efterlønnen, hvor det imidlertid lykkedes ved hjælp af borgerlige økonomer i den såkaldte "Velfærdskommission" at nedtone problemet.

Når spørgsmålet imidlertid indtil fornylig ikke fået større politisk opmærksomhed, så hænger det sammen med, at den siden 90'erne førte borgerlige økonomiske politik indtil fornylig har haft fokus at øge arbejdskraftudbuddet og dermed tværtimod på yderligere at forhøje pensionsalderen.²⁹

I den forbindelse affejede man nedslidningsproblemet med, at der jo i forbindelse med tilbagetrækningsaftalen blev indført en ordning, der skulle sikre mulighed for tidligere pensionering for nedslidte: Den såkaldte seniorførtidspension. Den kunne man da bare benytte sig af.

I det følgende gennemgås i denne dels første afsnit først seniorførtidspensionen i den oprindelige udgave samt forslagene til forbedring heraf. Dernæst gennemgås i det andet, herefterfølgende afsnit det socialdemokratiske forslag om differentieret folkepension og diskussionen herom.

Endelig samstilles de to pensionsordninger i sidste afsnit i denne del.

3. Forbedret senior(førtids)pension.

I dette afsnit gennemgås i for det første den oprindelige seniorførtidspension fra 2011 og problemerne heri, dernæst analyseres for det andet de Radikales forslag til en forbedret

²⁹) Jf. Venstregeringen: DK 2025 fra 2016, hvori forslaget om yderligere fremskyndelse af forhøjelse af pensionsalderen indgik.

senior(førtids)pension og endelig diskuteres for det tredje aftalen imellem de borgerlige partier om indførelse af en seniorpension.³⁰

3.1. Den oprindelige seniorførtidspension.³¹

Formålet med den oprindelige seniorførtidspension var angiveligt ”at sikre en hurtigere og enklere adgang til førtidspension for nedslidte personer, der er tæt på folkepensionsalderen.”³²

Det skal bemærkes, at der imidlertid for så vidt ikke var tale om en ny ordning, men om ”...om en enklere og mere smidig sagsbehandlingsprocedure for tilkendelse af førtidspension.”³³

Denne ”hurtigere sagsbehandling” skulle opnås ved, at det IKKE er et krav, at ansøgere først skal igennem arbejdsprøvnings for at se, om man kan forbedre arbejdsevnen i et eller andet omfang, som det er tilfældet for ansøgere til almindelig førtidspension. Og hurtigheden søges også opnå ved en bestemmelse om, at kommunen skal træffe afgørelse indenfor en frist på seks måneder.

For at få tilkendt seniorførtidspension skal man have langvarig og aktuel tilknytning til arbejdsmarkedet (men ikke krav om medlemskab af a-kasse) og have højst fem år tilbage til folkepensionsalderen. Langvarig tilknytning arbejdsmarkedet indebærer nærmere bestemt et timetal, der svarer til minimum 20-25 års fuldtidsbeskæftigelse.

Desuden skal man efter kommunens vurdering have en arbejdsevne, der er så nedsat, at man hverken er i stand til at forsørge sig selv ved almindeligt arbejde eller ved et fleksjob – altså de samme krav som ved ansøgning om almindelig førtidspension. Dette indebærer, at arbejdsevnen skal være nedsat i sådan et omfang, at borgeren ikke er i stand til at varetage et fleksjob i bare få timer om ugen.

Ordringen trådte i kraft 1. januar 2014. I forbindelse med tilbagetrækningsaftalen skønnede Finansministeriet, at der i 2020 ville være ca. 8.000 ”seniorførtidspensionister”. På den baggrund blev det beregningsteknisk forudsat, at der årligt blev tilkendt ca. 1.780 førtidspensioner efter reglerne om seniorførtidspension.

³⁰) Jf. VLAK – regeringen, DF og RV: Aftale om ret til seniorpension for nedslidte. Maj 2019.

<https://bm.dk/media/10213/aftaletekst-pension.pdf>

³¹) Jf. Aftale om senere tilbagetrækning, bilag s, side 19 – 21 og faktaark om tilbagetrækningsaftalen, side om ”seniorførtidspension”.

<https://www.fm.dk/nyheder/pressemeddelelser/2011/05/20110513-aftale-om-senere-tilbagetraekning>

³²) Jf. svar til beskæftigelsesudvalget på spørgsmål 574 af 26.09.18.

<https://www.ft.dk/samling/20171/almdel/beu/spm/574/svar/1522638/1957440/index.htm>

³³) Jf. ovennævnte faktaark.

Ordningsen fik imidlertid aldrig nogen større betydning. I modsætning til de forventede årlige 1780 tilkendelser blev der rent faktisk årligt i gennemsnit fra 2014 til og med 1 halvår 2018 kun tilkendt 286 seniorførtidspensioner.

Tabel: Tilkendelser og afslag i sager om "seniorførtidspension".³⁴

	1. halvår					I alt
	2014	2015	2016	2017	2018	
Tilkendelser	196	253	314	354	168	1.285
Afslag	29	31	28	43	13	144
Antal sager	225	284	342	397	181	1.429
Pct. vis tilkendelser	87,1	89,1	91,8	89,2	92,8	89,9
Pct. vis afslag	12,9	10,9	8,2	10,8	7,2	10,1

Kilde: STAR

Note: Kommunerne overgik fra at indberette til Ankestyrelsen til at indberette til STAR medio 2017. Der kan derfor være usikkerhed forbundet med indberetningerne i forbindelse med overgangen.

Ordningsens fiasko skyldes for det første, at der kun var tale om en "hurtigere procedure" for førtidspension, men at kravene hermed var de samme som til en ordinær førtidspension. Og disse krav var allerede i 2011 stramme, men blev ved førtidspensionsreformen i 2012 endnu strammere. Man skal således reelt være hundesygt for at opnå alm. førtidspension, men det gælder også seniorførtidspensionen.

Seniorførtidspensionen blev derfor sarkastisk omtalt som "en hurtigere måde at få et afslag vedr. førtidspension".

Hertil kommer en anden årsag til ordningsens fiasko, nemlig at en væsentlig del af udgifterne til seniorførtidspensioner falder på de kommuner, som tilkender ydelsen, hvilket også har været medvirkende til at gøre kommunerne tilbageholdende med tildeling af seniorførtidspension. I stedet har kommunerne foretrukket at tilkende svage borgere for dem billigere løsninger såsom ressourceforløb eller fleksjob.³⁵

Ordningsen var således oprindeligt nærmest en "afværgedagsorden", som skulle imødegå kritik af forringelserne af efterlønsordningen for at ofre de nedslidte. Men seniorførtidspensionen endte

³⁴) Kilde: Jf. svar til beskæftigelsesudvalget på spørgsmål 574 af 26.09.18, side 2.

<https://www.ft.dk/samling/20171/almdel/beu/spm/574/svar/1522638/1957440/index.htm>

³⁵) Jf. Skadhede, Jørn og Line Jennwall: "Ekstremt få får gavn af ny ordning for seniorer". Altinget. 29.12.14.

<https://www.alinget.dk/artikel/137324-ekstremt-faa-faar-gavn-af-ny-ordning-for-nedslidte-seniorer>

som en decideret syltekrukke, hvor regeringen i en årrække henviste til den manglende udnyttelse som bevis for, at ”så var der åbenbart ikke noget et nedslidningsproblem.”

3.2. De Radikales forslag om forbedret senior(førtids)pension. ³⁶

Efterhånden blev det dog kendt, at på trods af den manglende udnyttelse af seniorførtidspensionen så VAR der i pensionssystemets indretning store problemer for nedslidte. Det gav anledning til ny kritik af afskaffelsen af efterlønnen.

De Radikale havde som anført været en del af afskaffelsen heraf og ikke mindst for at imødegå kritikken for at ofre de nedslidte så fremlagde Det Radikale Venstre i begyndelsen af 2019 et forslag til en såkaldt ny ”seniorpension” ³⁷, som imidlertid i praktisk henseende er en mere lempelig version af ”seniorførtidspension”.

RV´s nye ”seniorpension” skulle som seniorførtidspensionen tildeles efter ansøgning til personer med fem år eller mindre til folkepensionsalderen.

Kriteriet for at tildele ”seniorpensionen” skulle være, hvis der er dokumenteret varigt og betydeligt tab af arbejdsevne i forhold til deres nuværende job. Dette er højst en lidt blødere udgave af kriteriet fra seniorførtidspensionen, hvor kravet var ”at der skal være tale om en væsentlig og varig nedsat arbejdsevne, som betyder, at pågældende ikke vil være i stand til at forsørge sig selv ved et arbejde – herunder i et fleksjob.”³⁸

Ordningens omfang skulle da også højst omfatte 1000 personer om året eller lidt mere end oprindeligt tiltænkt med seniorførtidspensionen.

Udgiftsrammen angaves til 1 – 2 mia. kr., men partiet angav, at pengene skulle skaffes ved, at den i 2011 aftalte fremskyndelse af folkepensions – og efterlønsalder indføres et halvt år tidligere, så folkepensionsalderen hæves med et halvt år den 1. januar 2025 – fra 65 til 67,5 år. Hvilket angaves at sende yderligere 12 – 14.000 personer ud på arbejdsmarkedet og at ville forbedre de offentlige finanser med omkring 4 mia. ³⁹

³⁶) Jf. Radikale: Ny seniorpension: Nedslidte skal have adgang til tidlig pension. 30.01.19.

³⁷) <https://www.radikale.dk/system/files/Dokumenter/Tryghed-for-nedslidte.pdf>

³⁸) Jf. Aftale om senere tilbagetrækning, bilag 2, s. 20

³⁹) Jf. Det radikale forslag, s. 2.

Hunden skulle således fodres med sin egen hale, men den skulle ovenikøbet kun få en del af halen. Ikke mindst pga. finansieringen blev det Radikale forslag politisk afvist fra stort set alle andre sider.⁴⁰

3.3. Aftalen mellem VLAK, DF og RV om ”ny” seniorpension.

Som en del af forsøget fra den borgerlige blok på at neutralisere Socialdemokraternes forslag om differentieret folkepension (jf. nedenfor) genoplivede regeringen og DF imidlertid det Radikale forslag, som man ellers tidligere havde afvist.

En væsentlig forskel til det Radikale forslag er dog finansieringen, idet den aftalte ”seniorpension” ikke skal betales af øvrige lønmodtagere gennem højere pensionsalder for dem, men i det væsentlige finansieres gennem reserver.⁴¹

Seniorpension indføres som en ny, helbredsbetings tilbagetrækningsordning for seniorer med nedsat arbejdsevne (kan kun arbejde to dage om ugen) og langvarig arbejdsmarkedstilknudning ((20-25 års arbejde med en ugentlig arbejdstid på mindst 27 timer, opgjort som fuldtidsbeskæftigelse).

Ordnningen træder – hvis den vedtages i Folketinget - i kraft den 1. januar 2020 og erstatter den nuværende seniorførtidspensionsordning.

I aftalen og ved fremlæggelsen af ordningen tales – med tilstræbt parallel til S – udspillet – om en ”ret” til seniorpension. Men man har kun ret til AT SØGE. Selve tildelingen af den ”nye” seniorpension er – som ved seniorførtidspensionen - baseret på en individuel vurdering.⁴²

Og hovedkriteriet er mærkbart reduceret arbejdsevne – dvs. seniorpension er KUN for decideret stærkt nedslidte.

⁴⁰) Jf. Redder, Gitte og Henny Christensen: Radikal hjælp til nedslidte er ekstra pisk til andre. Avisen.dk, 31.01.19.

https://www.avisen.dk/thulesen-dahl-til-angreb-paa-radikales-pensionsforsl_536331.aspx

⁴¹) Jf. Aftale om seniorpension: Udgifter og finansiering.

<https://bm.dk/media/10215/pension-udgifter-og-finansiering.pdf>

⁴²) Jf. Pressemeddelelse: Ny seniorpension giver nedslidte ret til at trække sig tidligt tilbage. 02.05.19.

<https://bm.dk/nyheder-presse/pressemeddelelser/2019/05/ny-seniorpension-giver-nedslidte-ret-til-at-traekke-sig-tidligt-tilbage/>

Boks: Nærmer betingelser for at få seniorpension.⁴³

Seniorer, der opfylder følgende betingelser, får ret til at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet på seniorpension:

1. Maksimalt 6 år til folkepension
2. Langvarig tilknytning til arbejdsmarkedet (20-25 års arbejde) med en ugentlig arbejdstid på mindst 27 timer, opgjort som fuldtidsbeskæftigelse
3. Arbejdsevne på 15 timer om ugen eller mindre Arbejdsevnevurderingen foretages kun i forhold til borgerens seneste job.
4. I arbejdsevnevurderingen skal der lægges særlig vægt på helbredsmæssige oplysninger, og der må ikke iværksættes indsatser med henblik på at udvikle arbejdsevnen.
5. Vurderes arbejdsevnen til at være nedsat 15 timer om ugen eller mindre – dvs. at personen vurderes til at kunne arbejde mindre end ca. to dage om ugen – tilkendes seniorpension.
6. Det betyder, at arbejdsevnen hos en person, der fx har arbejdet som murer, skal vurderes i forhold til murerfaget og ikke i forhold til om vedkommende kan arbejde i andre brancher.
7. Ansøgning kan indgives 6 måneder før den pågældende opfylder aldersbetingelsen for ret til seniorpension
8. Seniorpension ydes med en sats, der svarer niveauet for førtidspension på 18.875 kr. pr. måned for enlige og 16.044 pr. måned for gifte/samlevende (2019).

Kriterierne er som det fremgår – med nogle mindre lempelser - ikke så forskellige fra den nuværende seniorførtidspension. Seniorpensionen som ordning er altså i vid udstrækning en mindre forbedring af seniorførtidspensionen.

Det må dog anerkendes som positivt at kravet til reduceret arbejdsevne er lempet i forhold til seniorførtidspensionen og at der også er en lempelse i, at ansøgers arbejdsevne kun skal vurderes i nuværende job, hvor man ved ansøgning om seniorførtidspension også skal vurderes i forhold til jobmuligheder i andre brancher.

43) Jf. aftale om ret til seniorpension for nedslidte, s. 1- 2.

Udgifterne til selve seniorpensionen ventes at blive 650 mio. kr. om året i 2025. Hertil kommer yderligere udgifter på 570 mio. kr., primært til skattelettelser til arbejdende pensionister.

Tabel: Udgifter i forbindelse med aftalen om seniorpension. ⁴⁴

Mio. kr. (2019-pl)	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Initiativer i pensionspakken							
1. Seniorpension inkl. reserve til håndtering af merudgifter		400	600	700	650	650	650
2. Justering af krav vedr. fastholdelsesfleksjob		25	75	100	125	150	150
3. Kommission om tilbagetrækning og nedslidning		0	0	0	0	0	0
4. Lempelse i modregningsreglerne for pensionister *	210**	155	200	195	195	245	320
5. Ramme til forebyggelsesindsatser		100	100	100	100	100	100
Udgifter i alt	210	680	975	1.095	1.070	1.145	1.220

3.4. Hvem skal tilkende seniorpension?

Et helt centralt spørgsmål er hvem, der skal tilkende seniorpensionen?

Spørgsmålet besvares imidlertid ikke i aftalen. Det hedder heri alene, at "Den konkrete administration af seniorpension skal fastlægges i forbindelse med udmøntning af aftalen." ⁴⁵ Beslutningen om, hvem der bevilger seniorpension udskydes altså – til efter valget.

Som oplæg til beslutningen skal der foretages en analyse i Beskæftigelsesministeriet af, hvilken myndighed, som vil være bedst til at varetage arbejdsvejen: "Forinden skal der udarbejdes en analyse af relevante myndigheders kompetencer og kapacitet til at administrere ordningen samt de økonomiske og administrative konsekvenser." ⁴⁶

Vi så foran, hvorledes en af årsagerne til seniorførtidspensionens manglende effekt var kassetænkning hos kommunerne i, at man i stedet for seniorførtidspension har visiteret til - for kommunerne - billigere ydelser.

⁴⁴) Jf. Aftale om seniorpension: Udgifter og finansiering.

⁴⁵) Aftalen, s. 2 midt for.

⁴⁶) Aftalen, s. 2 midt for.

Dette problem forsøger man i aftalen at skrive sig ud af, idet det hedder at "Desuden skal analysen belyse, hvordan det sikres, at arbejdsevnevurderingen foretages uafhængigt af økonomiske hensyn".⁴⁷ Men hvordan dette princip i praksis skal udmøntes er altså – måske meget bekvemt – udskudt til efter valget.

I forbindelse med den nuværende seniorførtidspension tilfalder opgaven med at vurdere arbejdsevne og visitere til pension de kommunale jobcentre samt med pågældende alment praktiserede læge, hvilket ud over kassetænkning også har ført til meget forskellige visitationspraksis i de forskellige kommuner.⁴⁸

Dette har fået forskellige til I STEDET at pege på de arbejdsmedicinske klinikker på landets hospitaler, som de der - uafhængigt af kommunerne - skal visitere til ordningen. Men dette står altså IKKE i aftalen, kun at arbejdsevnevurderingen foretages uafhængigt af økonomiske hensyn.

OG: Ifølge kilder afviser regeringen ikke, at opgaven med at vurdere om borgerne er nedslidte, ender hos kommunerne, idet det vil sikre, at Finansministeriet så har hånd i hanke med udgifterne til ordningen.

Hvad regering og Finansministerium ikke har, hvis opgaven tildeles uafhængige speciallæger.⁴⁹

3.5. Hvor mange er omfattet?

Et andet godt spørgsmål til aftalen om seniorpension er, hvor mange, som vil kunne komme ind under ordningen?

Ifølge aftalens tekst "skønnes det, at der vil være i alt 17.150 personer i ordningen, når den er fuldt indfaset i 2025".

Hvilket sammenlignes med målet for seniorførtidspensionen som var, at der fuldt indfaset ville være 8.700 personer i ordningen.⁵⁰

⁴⁷) Ibid.

⁴⁸) Jf. Larsen, Johan og Jakob Hvide Beim: Flere nedslidte skal på pension, men ingen ved, hvem der skal udpege dem. Politiken 03.05.19.

<https://politiken.dk/indland/art7172583/Flere-nedslidte-skal-p%C3%A5-pension-men-ingen-ved-hvem-der-skal-udpege-dem>

⁴⁹) Jf. ovennævnte artikel.

⁵⁰) Jf. aftalen, s. 2.

Tabel: Aftalens skøn over antal personer i seniorpension 2025. ⁵¹

	6 år, 15 timer, ansøgning 6 mdr. før
Ny seniorpension	11.300
Eksisterende seniorførtidspension	750
Skøn tilgang fra FØP	5.100
I alt seniorpension	17.150

Som det fremgår af nedenstående tabel er der imidlertid for lidt under 6.000 personer svarende til lidt over en tredjedel af de 17.150 tale om personer, som enten allerede har en seniorførtidspension eller som alligevel ville have fået en sådan. Hermed er der altså ikke tilgang af egentlig nye til seniorpension.

Og: Andre op mod 8.000 personer svarende til over 45 procent af samtlige kommer fra andre overførselsindkomster, heraf vil 5.000 komme fra sygedagpenge eller jobafklaring, 1700 fra fleksjob eller ledighedsydelse og 1.100 vil komme andre steder fra.⁵²

Tilbage bliver, at omkring 3400 personer svarende til omkring 20 pct. kommer direkte fra beskæftigelse eller selvforsørgelse.

Forventningen er dog, at disse i forvejen vil være på kraftigt nedsat tid, således at den samlede tilgang fra beskæftigelse netto svarer til 800 personer, målt i fuldtidsjob. ⁵³

⁵¹) Kilde: Faktaark om seniorpension, s. 2.

⁵²) Jf. Tal fra Beskæftigelsesministeriet, bragt i Fagbladet 3F i Olesen, Helene og Susanne Junker: "Ny seniorpension: Mindre en hver femte kommer fra beskæftigelse". 04.05.19.

<https://fagbladet3f.dk/artikel/mindre-end-hver-femte-kommer-fra-beskaeftigelse>

⁵³) Jf. Vibjerg, Thomas og Jesper Hvass: Lars Løkke beskyldte Mette Frederiksen for "det største bluff": Så fik hans regering 800 til at give 17.150. Jyllandsposten, 06.05.19.

<https://jyllands-posten.dk/premium/indland/ECE11358269/lars-loekke-beskyldte-mette-frederiksen-for-det-stoerste-bluff-saa-fik-hans-regering-800-til-at-give-17150/>

Tabel: Hvor kommer seniorpensionister i 2025 fra? ⁵⁴

HER KOMMER PERSONERNE FRA	ANTAL PERSONER	I PROCENT
Ville få førtidspension alligevel	5800	33,9
Fleksjob/ledighedsydelse	1695	9,9
Beskæftigelse/deltid og selvforsørgelse	3390	19,8
Sygedagpenge/jobafklaring	5085	29,7
Øvrige	1130	6,6
I ALT	17100	100

Det er – som beskrevet foran - muligt. at tiltræde ordningen seks år før oprindelig pensionsalder.

Hvis alle gør det, vil tilgangen til seniorpension fra egentlig beskæftigelse svare til, at 133 fuldtidsbeskæftigede hvert år går på tidligere pension.

⁵⁴) Kilde: 3F beregninger på baggrund af tal fra Beskæftigelsesministeriet, bragt i Fagbladet 3F i Olesen, Helene og Susanne Junker: "Ny seniorpension: Mindre en hver femte kommer fra beskæftigelse". 04.05,19.

4. Differentieret folkepension.

I forhold til de borgerlige ønsker om at lappe på senior(førtids)pensionen har Socialdemokratiet spillet ud med et forslag om differentieret folkepensionsalder.

I det følgende første afsnit gennemgås for det første S – forslaget indhold i hovedlinjer, dernæst ses for det andet nærmere på spørgsmålet om, hvem forslaget kan vurderes at omfatte og videre ses for det tredje på, hvor mange der vil kunne nyde godt af forslaget. Endelig diskuteres i for det fjerde de borgerliges argumenter mod forslaget.

4.1. S – forslaget i hovedlinjer.⁵⁵

S – forslaget går i korthed ud på, at der skal gives en ret til nedslidte og til de, som har været længst på arbejdsmarkedet, til at trække sig op til 3 års tidligere tilbage inden folkepension.⁵⁶

Centralt i forslaget er, at der er tale om en ret, hvis man opfylder en række objektive kriterier, først og fremmest et langt arbejdsliv over 20 år. Selvom ordningen sigter på de nedslidte, er det ikke et krav, at man vurderes nedslidt. Ordningen sigter således bredere ved ikke blot at ville omfatte de egentligt nedslidte, men også at ville medindtage de, som efter et langt arbejdsliv "skranter" pga. forringet helbred.⁵⁷

Andre nedslidte, som ikke direkte opfylder kriterierne, skal kunne visiteres til tidligere folkepension. Forslaget bygger på 7 principper.

Boks: Socialdemokratiets 7 principper for tidligere folkepension for nedslidte og langt arbejdsliv.⁵⁸

⁵⁵) Jf. Socialdemokratiet: De mest nedslidte fortjener også en værdig pension, s7.

<https://www.socialdemokratiet.dk/media/7959/en-ny-ret-til-tidlig-folkepension-til-de-mest-nedslidte.pdf>

og jf. Faglige Seniorer om S -forslaget, 30.01.19.

<https://fagligsenior.dk/2019/01/30/seniorer-roser-df-og-s-alliance-om-tidlig-folkepension/>

⁵⁶) Jf. S – forslaget, s. 3.

⁵⁷) Mathias Tesfaye i P1 Debat, 06.05.19

⁵⁸) Jf. Socialdemokratiet: De mest nedslidte fortjener også en værdig pension, s7.

<https://www.socialdemokratiet.dk/media/7959/en-ny-ret-til-tidlig-folkepension-til-de-mest-nedslidte.pdf>

1. **Det skal gavne de nedslidte:** Rettigheden gælder dem, der er mest nedslidte – uanset om det er fysisk eller psykisk nedslidning.
2. **Langt liv med job:** Rettigheden skal gælde dem, der har været mange år på arbejdsmarkedet og som startede tidligt i job.
3. **Man skal ikke bede om lov:** De nye rettigheder bygger på objektive kriterier.
4. **Lige rettigheder uanset køn:** Mænd og kvinder skal have lige rettigheder til ordningen. Perioder med barsel eller deltid er ingen hindring for at bruge retten.
5. **Henvisning til tidlig folkepension:** Personer, der ikke er direkte omfattet af ordningen, men som på anden vis er nedslidte, har nedsat arbejdsevne eller fysiske og psykiske gener, skal kunne visiteres til tidlig folkepension.
6. **Simpel model:** Det nye pensionssystem skal være simpelt og overskueligt og skal varsles i god tid, så alle kan indrette sig efter de nye forhold.
7. **Økonomisk ansvarlig:** Ordningen med tidlig folkepension skal være samfundsøkonomisk ansvarlig og indenfor en ramme på 3 milliarder kroner.

Herudover har det været nævnt som en mulighed, at et supplerende kriterie kunne være, om der var tale om ”nedslidningstruede brancher/fag”.⁵⁹

S vil afsætte 3 mia, kr. til gennemførelsen af forslaget. De skaffes dels ved at tilbagerulle skattelettelser på direktørlønninger og aktieindkomster, dels ved et ekstra ”samfundsbidrag” fra den finansielle sektor.⁶⁰

Partileder Mette Frederiksen har senere vedr. rammen tilføjet, at den skal betragtes ”som en start” og at det kan blive ”nødvendigt at bygge ovenpå”.⁶¹

og jf. Faglige Seniorer om S -forslaget, 30.01.19.

<https://fagligsenior.dk/2019/01/30/seniorer-roser-df-og-s-alliance-om-tidlig-folkepension/>

⁵⁹) Jf. Socialdemokratiet: En ny ret til tidlig folkepension.

<https://www.socialdemokratiet.dk/da/politik/folkepension/>

⁶⁰) Jf. S – forslaget, s. 12-13

⁶¹) Jf. Interview med Mathias Tesfaye I Kristiansen, Mathilde Lund og Johan Blem Larsen: ”S sætter ansigt på pensionsudspil.” Politiken, 09.04.19.

<https://politiken.dk/indland/politik/art7128138/Tesfayes-mor-er-et-godt-eksempel>

4.2. Hvad er langt arbejdsliv og hvad forstås ved nedslidning?

S – forslaget er på en række punkter – bevidst (?) – upræcist. Partiet henholder sig til, at dette er fordi arbejdsmarkedets parter bør inviteres til at deltage i fastlæggelsen af den præcise model.⁶² Denne invitation har arbejdsgiverne dog sagt lodret nej til.⁶³

Spørgsmålet om, hvem en sådan ordning vil omfatte, har pga. den manglende præcision i forslaget været genstand for heftig diskussion.

I de objektive kriterier skal for det første indgå længden af arbejdslivet, for det andet en grad af nedslidning.

Vedr. længden af arbejdslivet har S angivet, at omdrejningspunktet for tildeling af differentieret folkepension for skal være antallet af år på arbejdsmarkedet, som skal være over 40 år.⁶⁴

Dette kriterium har VLAK – regeringen afvist overhovedet kan bruges med henvisning til, at der ikke findes registre, som giver de fornødne oplysninger. Professor Bent Greve har dog her foreslået, at man kommer udenom dette problem ved selv at lade ansøgere indhente indkomst og skatteoplysninger som dokumentation for antallet af år på arbejdsmarkedet.⁶⁵

Et andet problem vedr. opgørelse af ”et langt arbejdsliv” været rejst spørgsmålet om, at når kriteriet er ” et langt arbejdsliv” hvad så med dem, som i perioder har været uden for beskæftigelse eller som har været på deltid? Hertil lyder det socialdemokratiske svar, at i opgørelsen af ancienniteten på arbejdsmarkedet kan fx også være perioder med barsel, sygdom, arbejdsløshed og skæve arbejdstider.⁶⁶

⁶²) Jf. S – forslaget, s. 8 mf.

⁶³) Jf. Larsen, Johan Blem: Arbejdsgiverne afviser blankt en ret til tidlig pension for nedslidte. Politiken, 28.02.19.
<https://politiken.dk/indland/art7060202/Arbejdsgiverne-afviser-blankt-Socialdemokratiets-forslag-om-en-ret-til-tidligere-pension-for-nedslidte>

⁶⁴) Jf. Thorup, Mette Line: Med nyt pensionsudspil går S til kamp for den glemte arbejder. Information, 23.01.19
<https://www.information.dk/indland/2019/01/nyt-pensionsudspil-gaar-socialdemokraterne-kamp-glemte-arbejder>

⁶⁵) Jf. Thorup., Mette Line Debatten om den nedslidte arbejders pensionsalder er udtryk for, at politikerne ikke holdt løftet om bedre arbejdsmiljø. Information 01.02.19.
<https://www.information.dk/indland/2019/01/debatten-nedslidte-arbejders-pensionsalder-udtryk-politikerne-holdt-loeftet-bedre-arbejdsmiljoe>

⁶⁶) Jf. Interview med Mathias Tesfaye I Kristiansen, Mathilde Lund og Johan Blem Larsen: ”S sætter ansigt på pensionsudspil.” Politiken, 09.04.19.
<https://politiken.dk/indland/politik/art7128138/Tesfayes-mor-er-et-godt-eksempel>

Vedr. nedslidning som kriterium har eksperter og borgerlige politikere indvendt mod forslaget, at der "ikke findes anvendelige objektive kriterier".⁶⁷

Her har professor Bent Greve dog også bidraget med et forslag om at karakterisere nedslidning gennem anvendelse af "sundhedsfaglige kriterier fra læger eller på baggrund af medicinforbrug".⁶⁸

4.3. Hvor mange er omfattet?

Men ikke mindst har der været heftig diskussion om spørgsmålet om, hvor mange som vil nyde godt af den foreslåede tidligere folkepensionsordning indenfor den angivne ramme på 3 mia. kr?

Der har for adgang til folkepension op til 3 år tidligere imidlertid været angivet tal lige fra på den ene side kun 2850 (Lars Løkke) og på den anden side helt op til 7.000 personer (S).

Debatten har i realiteten ikke drejet sig om, hvor mange flere pensionister, der bliver ved indførelse af adgang til tidligere folkepension. Ifølge Finansministeriets opgørelse ligger DET ganske fast: Der vil ved adgang til et års tidligere folkepension kunne blive 22.000 flere pensionister, ved 2 års tidligere adgang 11.000 flere og ved 3 års tidligere adgang 7.000 flere.

Tabel: Tilgang i antal pensionister og fragang i beskæftigelse/overførselsindkomst pr. årgang ved henholdsvis 1,2 og 3 års tidligere folkepension (faktiske personer).⁶⁹

	År før folkepensionsalderen		
	1 år	2 år	3 år
Ændring i antal faktiske personer (1000):			
1. Tilgang i antal pensionister	22	11	7

⁶⁷) Jf. Interview med professor Tage Søndergaard Kristensen i Nielsen, Hans David: "Løfte til nedslidte kan blive Frederiksens 12 minutter". Politiken, 12.02.19.

<https://politiken.dk/indland/art7041474/M%C3%A6rkeligt-de-kan-komme-med-et-forslag-s%C3%A5-fuld-af-ul%C3%B8selige-problemer>

⁶⁸) Jf. Thorup., Mette Line Debatten om den nedslidte arbejders pensionsalder er udtryk for, at politikerne ikke holdt løftet om bedre arbejdsmiljø. Information 01.02.19.

⁶⁹) Jf. svar på Finansudvalgets spørgsmål nr. 461 af 13. marts 2019.

<https://www.ft.dk/samling/20181/almdel/fiu/spm/461/svar/1565257/2029426.pdf>

Debatten har i stedet drejet sig om, for hvem af disse man berettiget kan tale om, at der sker tidligere pensionering af nedslidte?

Her inddrages spørgsmålet om, hvor de tidligere pensionerede kommer fra. ⁷⁰ Der har her af Lars Løkke Rasmussen været fremført det standpunkt, at det kun er berettiget at medregne, når personen kommer fra beskæftigelse.

MEN: I så tilfælde afhænger svarer imidlertid af, om man regner i fuldtidspersoner eller i faktiske personer, inkl. deltidsbeskæftigede?

Tabel: Fragang fra beskæftigelse til folkepension pr. årgang ved henholdsvis 1,2 og 3 års tidligere folkepension (faktiske personer, inkl. deltidsbeskæftigede respektive fuldtidspersoner). ⁷¹

Ændring i antal personer:	År før folkepensionsalderen		
	1 år	2 år	3 år
1. Fragang i antal beskæftigede			
- fra ordinær beskæftigelse	- 11.000	-5.000	-4.000
- regnet i fuldtidsbeskæftigede	- 8.500	-4.250	-2.850

Det ses af ovenstående tabel, at det kun er, hvis man rent teknisk omregner fragangen fra beskæftigelse til fuldtidspersoner, at man – som Lars Løkke - har hævdet, at der ved adgang til 3 års tidligere pensionering kun flyttes 2.850 personer til folkepension. I den virkelige verden målt i faktiske personer flyttes rent faktisk 4.000 alene fra beskæftigelse.

Finansministeriet har imidlertid ikke blot beregnet, hvem der forventes at komme fra beskæftigelse, men også hvor mange, som forventes at få adgang til tidligere pensionering fra overførselsindkomst.

Hvis kriterierne for adgang til tidligere folkepension er mange år på arbejdsmarkedet i det hele taget og ikke bare i beskæftigelse, må dette sidste – at medregne ikke blot fragang fra beskæftigelse, men også fra overførselsindkomst - også være den relevante betragtningsmåde.

⁷⁰) Jf. Frøkjær, Sofie: "Detektor: Løkke og Frederiksen i talkrig om pension – her er regnestykket». Dr.dk, 01.04.19 <https://www.dr.dk/nyheder/politik/detektor-loekke-og-frederiksen-i-talkrig-om-pension-her-er-regnestykket> og jf. Wang, Laura Friis og Andreas Dragsdahl: "De to statsministerkandidater var upræcise i brugen af tal om pension i første tv-duel". Information, 02.04.19. <https://www.information.dk/indland/2019/04/to-statsministerkandidater-upraecise-brug-tal-pension-foerste-tv-duel>

⁷¹) Jf. svar på Finansudvalgets spørgsmål nr. 461 af 13. marts 2019.

Det er fx oplagt, at fleksjobbere, som både modtager overførselsindkomst og har en deltidsbeskæftigelse også bør medregnes. Men: Modtager man fx dagpenge eller kontanthjælp betragtes man jo normalt også som værende på arbejdsmarkedet. Og en sådan ydelsesperiode vil formentlig også skulle tælles med i arbejdsmarkedsancienniteten.

Alene ved at medregne tidligere folkepension fra fleksjob, dagpenge og kontanthjælp er vi oppe på, at der ved adgang til tidligere pension 1 år før vil være 14.000 faktiske personer omfattet, ved adgang 2 år før vil være 7.000 omfattet og ved adgang 3 år før vil være 5.000 omfattet. Altså betydelig mere end Lars Løkkes 2850.

Tablet: Tilgang i antal pensionister og fragang i beskæftigelse/overførselsindkomst pr. årgang ved henholdsvis 1,2 og 3 års tidligere folkepension (faktiske personer).⁷²

	År før folkepensionsalderen		
	1 år	2 år	3 år
Ændring i antal faktiske personer (1000):			
1. Tilgang i antal pensionister	22	11	7
2. Fragang i antal beskæftigede og overførselsindkomstmodtagere			
- fra ordinær beskæftigelse	- 11	-5	-4
- fra dagpenge, kontanthjælp, sygedagpenge	-2	-1	-1
- fra fleksjob	-1	-1	0
- fra selvpension og øvrige udenfor arbejdsstyrken	-1	-1	0
- fra førtidspension	-4	-4	-1
- fra øvrige overførsler	-3	-1	-1

Hertil kommer imidlertid, at Finansministeriet ved ovenstående opgørelse rent beregningsteknisk har antaget, at ændringerne i befolkningens arbejdsmarkedssammensætning vil være den samme som ved en generel sænkning af folkepensionsalderen for hele befolkningen.⁷³

⁷²) Jf. svar på Finansudvalgets spørgsmål nr. 461 af 13. marts 2019, s. 2.

MEN: Der er den forskel på en generel sænkning af folkepensionsalderen og så indførelse af tidlig folkepension, at det første omfatter alle, mens det sidste skal søges.

Dette får betydning for de modtagere af førtidspension, som Finansministeriet rent beregningsteknisk også har antaget vil overgå til tidligere folkepension, jf. ovenstående tabel.

I den virkelige verden vil det nemlig næppe ske, at førtidspensionister søge tidlig folkepension, al den stund, at en førtidspension er betydeligt større end en folkepension, hvorfor der ikke ville være megen grund for førtidspensionister til at søge ordningen.

MEN: Disse ledige pladser indenfor rammen på 3 mia. kr. ville så kunne udfyldes af andre berettigede ansøgere, hvad enten de kommer fra beskæftigelse eller overførselsindkomst.

Hermed ender vi på, at der ved adgang til tidligere pension 1 år før vil være 18.000 faktiske personer omfattet, ved adgang 2 år før vil være 11.000 omfattet og ved adgang 3 år før vil være 6.000 omfattet. Altså mere end dobbelt så mange som Lars Løkkes 2850.

4.3. Andre, borgerlige indvendinger mod S - forslaget.

Udover ovennævnte forsøg på at bagatellisere effekten af forslaget har der bl.a. andet været rejst to yderligere borgerlige kritikpunkter mod S – forslaget om differentiering af folkepensionen.

For det første en "teknisk" kritik imod, at der slet ikke er sammenhæng mellem arbejdslivets længde og nedslidning. For det andet en udbudsøkonomisk kritik om, at forslaget vil koste arbejdskraftudbud og dermed velstand. For det tredje en økonomisk – politisk kritik for, at man er ved at skabe en ny "efterlønsordning", hvor tilgangen risikerer at snart at overstige det forventede, hvorved en sådan ny ordning risikerer at blive meget dyr.

Hvad angår det første: sammenhængen mellem arbejdslivets længde og nedslidning, så har Finansministeriet – som fremgået ovenfor - været VLAK – regeringen og finansminister Kristian Jensen behjælpelig med talskyts til at tale størrelsesordenen af det socialdemokratiske forslag ned, idet man har foretaget en i øvrigt relativt umotiveret omregning af ordinær beskæftigelse til fuldtidsbeskæftigede og dermed har forsynet regeringen med muligheden for at "vælge det mindst mulige tal".

Finansministeriet synes på samme måde at være blevet brugt til at fabrikere skyts for regeringen i

⁷³⁾ Jf. svar på Finansudvalgets spørgsmål nr. 461 af 13. marts 2019, s. 1

den de facto igangværende valgkamp med en anden analyse ⁷⁴, hvor man angiveligt kommer frem til, at der ikke er nogen sammenhæng mellem to af de centrale parametre i S forslaget, nemlig arbejdslivets længde og så nedslidning. Også her har ministeriet imidlertid benyttet sig af beregningstekniske fif, idet man ved opgørelsen af arbejdslivets længde alene har set på, hvor mange FULDTIDSÅR en person reelt har arbejdet. ⁷⁵Herved medregnes perioder med fx sygdom og barsel.

Hvad angår det sidste: Økonomiske omkostninger ved S – forslaget har den neoliberalistiske tænketank CEPOS som altid været leveringsdygtig i en udbudsøkonomisk beregning af, at indførelse af differentieret folkepension samt finansieringen heraf vil koste dyrt i arbejdskraftudbud, idet det samlet vil reducere dette med 10.500 personer. Hvilket så med vanlig automatik omregnes til et tab af BNP – i dette tilfælde på 8 mia. kr.

Tabel: Effekt af Socialdemokratiets udspil på beskæftigelse og BNP i 2025 ifølge CEPOS. ⁷⁶

Udspil	Effekt på be-	Effekt på
	skæftigelsen	BNP
	<i>Personer</i>	<i>Mia. kr.</i>
Differentieret pensionsalder		
- Balanceskat	-500	-2,0
- Ret til tidlig pension	-8.500	-6,4
Danmark er for lille til store forskelle		
- Loft for fradrag i selskabsskatten for lønninger over 10 mio. kr. pr. medarbejder	-50	-0,5
- Skat på kapitalindkomst forhøjes fra 42 til 52 pct.	-200	-0,25
- Skat på aktieindkomst forhøjes fra 42 til 45 pct.	-350	-0,25
- Ingen forhøjelse af loftet på 50.000 kr. for aktiesparekontoen + ingen forhøjelse af investorfradrag	-100	0
Vækst der virker - vækstreform		
- Øget FoU-fradrag - fra 110 til 130 pct.	150	1
- Øget afskrivningsgrundlag for SMV - maskiner og IT-udstyr	100	0,5
- Opkvalificeringsreform	-200	0
- Styrkelse af voksenlærlingeordning	-400	-0,1
Samlet effekt	-10.050	-8,0

Kilde: Finansministeriet

⁷⁴) Finansministeriet: Økonomisk analyse: Lange Arbejdsliv og risiko for nedslidning. 02.04.19.

<https://www.fm.dk/nyheder/pressemeddelelser/2019/04/folk-med-et-langt-arbejdsliv-er-mindre-nedslidte>

⁷⁵) Jf. ovennævnte analyse, s. 15.

⁷⁶) Kilde: Mette F ´s forslag reducerer beskæftigelsen med 10.000 personer og BNP med 8 mia. kr. CEPOS, 26.03.19

https://www.cepos.dk/system/tdf/media/images/figurer/mette_f_forslag_vil_reducere_beskaeftigelse_og_bnp.pdf?file=1&type=node&id=4685&force=

At udspillet vil reducere arbejdskraftudbuddet er ikke så mærkeligt, da meningen jo netop er at give nedslidte lønarbejdere mulighed for at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet.

Men at CEPOS uden videre omregner det til velstandstab kan til gengæld diskuteres, da der i betydelig udstrækning vil være tale om mennesker, som netop pga. nedslidning i forvejen vil have haft svært ved at yde et fuldt bidrag i produktionen.

Og da der ofte på grund heraf vil være tale om mennesker, som i stedet for tidligere folkepension ville have været tvunget til at søge andre udveje af arbejdsmarkedet: På dagpenge eller kontanthjælp eller i fleksjob eller på førtidspension. Hvorved de jo alligevel ikke kan bidrage til produktion og BNP.

Ydermere forbigår CEPOS, at til gengæld for et evt. velstandstab opnås en velfærdsgevinst for de pågældende lønarbejdere.⁷⁷

Hvad angår endelig kritikken for at man er ved at skabe en ny efterlønsordning, så er det jo paradoksalt at borgerlige politikere på den ene side kritiserer tidligere folkepension for kun at flytte minimalt fra beskæftigelse til pension og på den anden side også hævder at tilgangen til ordningen risikerer at blive alt for voldsom.

Men hvad angår den sidste kritik, så er der jo en betydelig forskel på ydelsens størrelse ved overgang til efterløn og så ved overgang til folkepension. Det sidste vil trække i retning af, at de som vælger tidligere folkepension vil have tungtvejende helbredsgrunde til og det vil modvirke, at nogen "bare gør det for fritidens skyld".

⁷⁷) Jf. Andersen, Lars: Tilbagetrækning for nedslidte sikrer grundlaget for velfærdsaftalen. AE – rådet, 30.03.19.

<https://www.ae.dk/artikler/tilbagetraekning-for-nedslidte-sikrer-grundlaget-for-velfaerdsaftalen>

5. Sammenligning mellem seniorpension og tidligere folkepension. ⁷⁸

	Aftalen mellem VLAK, DF og RV om seniorpension	Socialdemokratiets forslag om ret til tidligere folkepension
MÅLGRUPPE	(kun) stærkt nedslidte	Både nedslidte og lønarbejdere, som "skranter"
ADGANG	Individuel vurdering	Objektive kriterier
KRITERIER	Maksimal arbejdsevne 15 timer om ugen, aktiv på arbejdsmarkedet 20 – 25 år	Mere end 40 år på arbejdsmarkedet, måske "nedslidningstruet branche"
NY PENSIONSALDER	6 år før oprindelig pensionsalder	-2 - 3 år inden oprindelig pensionsalder
SÅ MANGE OMFATTES	17.000 personer, når ordningen er fuldt indfaset	22.000 personer, når ordningen er fuldt indfaset
SÅ MANGE FULDTIDSBEKÆFTIGEDE KAN OVERGÅ TIL PENSION	133	2.850
UDGIFTER ÅRLIGT	650 mio. kr	3 mia. kr
MÅNEDLIG YDELSE (for enlige)	18.875 kr.	Grundbeløb enlige 6.135 kr. + evt. pensionstillæg for enlige højst: 6.910 kr

⁷⁸) Jf. Politiken: "Pensionsaftale baner vejen til folketingsvalg", 03.05.19

DEL III: KRITISK DISKUSSION AF FORSLAGENE VEDR. PENSIONERING AF NEDSLIDTE.

I det følgende del diskuteres de to forslag kritisk: I første afsnit diskuteres forslaget om seniorpension, således som det er aftalt mellem VLAK, DF og RV.

Og i andet afsnit diskuteres forslaget om indførelse af differentieret folkepension således som det er fremlagt af Socialdemokratiet.

6. Seniorpension: Forbedring ift. seniorførtidspension, men også et stort valgspin.

Som beskrevet er der mellem VLAK – regeringen, DF og RV aftalt indførelse af en ”ny” seniorpension til erstatning for den hidtidige ”seniorførtidspension”.

6.1. Positive elementer i aftale om ”ny” seniorpension.

Som beskrevet sigter ordningen kun på stærkt nedslidte.

Det er i sig selv for det første positivt, at der kommer en mulighed for tidligere pensionering af stærkt nedslidte lønarbejdere, selvom antallet af beskæftigede, der kan overgå til seniorpension, jf. foran, tegner til at blive begrænset.

Den nye ”seniorpension” bygger - som fremgået - på en række af de samme grundelementer som den hidtidige ”Seniorførtidspension”.

Der er dog for det andet også positivt, at der på nogle punkter er forbedringer i ordningen i forhold til seniorførtidspension - forbedringer som forhåbentlig vil fremme udnyttelsen.

Det må fx anerkendes som positivt, at man har lempet på kriterierne til arbejdsevne. Ligeledes er det en forbedring at man afstår fra arbejdsprøvning og dermed satser på at få lidt flere ind i seniorpension end i sin tid i seniorførtidspensionen. Og det er – i hvert tilfælde sprogligt – en forbedring, at den nye seniorpension skal tildeles ud fra ”en arbejdsmedicinsk vurdering”.

Det er dog i aftalen relativt usikkert, hvad der her ligger i dette begreb ”arbejdsmedicinsk vurdering”?

Samlet set må det for det tredje selvsagt hilses som en forbedring i forhold til seniorførtidspensionen idag, hvis ordningen nu bringes til at fungere, således at flere nedslidte kan få gavn af seniorpensionen end da den hed ”seniorførtidspension”

Endelig må det for det fjerde anerkendes som positivt, at ydelsen i seniorpension i forhold til ydelsen ved tidligere folkepension ligger på et noget højere niveau.

6.2. Dårlige aspekter ved aftalen om seniorpension.

Men en række af problemerne med den ny ordning synes langt hen ad vejen at ville blive de samme som tidligere med seniorførtidspensionen:

Det må for det første betragtes som skidt i den indgåede aftale om seniorpension, at selvom aftalen om seniorpension taler om en ”ret”, så bygger tildeling af ordningen på en individuel vurdering af graden af reduceret arbejdsevne. Der er altså kun tale om en ret til at søge, ikke til at få.

Dette åbner for gradbøjning af kriterierne, fx ud fra økonomiske hensyn, som det var tilfældet ved seniorførtidspensionen.

OG: Det er i sig selv positivt, at det i aftalen hedder, at vurderingen skal foretages uafhængigt af økonomiske hensyn. Men det er for det andet til gengæld stærkt kritisabelt, at det ikke i aftalen om seniorpension er præciseret, hvorledes det helt afgørende spørgsmål løses om at sikre denne uafhængighed?

De borgerlige partiers kritik mod S – forslaget om tidligere folkepension for manglende svar og manglende præcision falder således mere end tilbage på dem selv og deres egen aftale.

Det er i den forbindelse tankevækkende, at regeringen IKKE afviser, at det – som ved seniorførtidspensionen – efter valget ender med igen at blive kommunerne som skal foretage vurderingen, for at sikre, at regeringen selv har hånd i hanke med økonomien i ordningen.

Bliver det imidlertid igen kommunerne som alligevel skal visiterer til ordningen, så risikerer dette netop igen at ville åbne op for kassetænkning., idet det nærmere bestemt åbner mulighed for, at kommunerne fremfor at tildele seniorpension visiterer nedslidte til andre, for kommunerne selv billigere ordninger.

Det er endelig den erklærede hensigt for aftalen om seniorpension, at antallet af personer omfattet af den nye pension skal at ligge på omkring 17.000 personer (når den er fuldt indfaset i 2025) og dermed noget over, hvad der var hensigten ved indførelsen af seniorførtidspensionen. (omkring 8000 personer fuldt indfaset).

MEN: Det er for det tredje en stor svaghed ved den nye ordning, at fraregnes alle de, som kommer fra seniorførtidspension eller fra andre overførselsindkomster. så forventes antallet, der kommer fra

beskæftigelse – som foran beskrevet -, at blive så begrænset, at årligt kun omkring 133 fuldtidsbeskæftigede forventes at få tildelt seniorpension. Det er færre end der årligt vinder en million i lotto. Hermed tegner den nye seniorpension – som ved seniorførtidspensionen – til langt fra at kunne dække den relevante personkreds.

Og Lars Løkke Rasmussens beskyldning mod S – forslaget for at være ”det største bluff i Danmarkshistorien” trods, at det omfatter langt flere fuldtidsbeskæftigede end seniorpensionsordning, kan således i endnu højere grad rettes tilbage mod regeringen og dens egen aftale.

Alt i alt tegner forslaget om ny forbedret seniorpension til nok at være en forbedring i forhold til seniorførtidspensionen og en udmærket ordning for de (ikke ret mange), som kan opnå ydelsen.

Men seniorpensionen tegner først og fremmest at være et afværgesforslag, som i en kort og heftig valgkamp mere er tænkt at skulle tage vinden ud af sejlene på det socialdemokratiske forslag om differentieret folkepension snarere end det på længere sigt skal sikre reel tryghed for de nedslidte.

Denne karakter af et afværgesforslag understreges af et fjerde negativt aspekt ved aftalen om seniorpension, nemlig den håndfæstning, som de borgerlige partier i aftalen har indgået om ikke at ville medvirke til at indføre en lavere folkepensionsalder for nedslidte:

”Forligspartierne konstaterer, at det vil kræve enighed i forligskredsen om levetidsindeksering at indføre en differentieret pensionsalder, der som en rettighed medfører lavere folkepensionsalder for en gruppe borgere”.⁷⁹

OG: Det store problem er – jf. foran i del I – ”Velfærdsaftalen” fra 2006, som vil lade pensionsalderen stige til 77 år i 2100, hvilket uundgåeligt vil betyde, at der vil være endnu flere nedslidte i de sidste arbejdsår og hvilket vil skabe endnu flere tabere i kampen om et rimeligt otium.

Ganske vist erklærer partierne bag aftalen om seniorpension på dette punkt deres beredvillighed til at lade en kommission UNDERSØGE evt. lempelser i forhøjelserne af pensionsalderen – men først efter 2040, hvor den allerede er oppe på 70 år.

Dette er så uforpligtende og langt ude i fremtiden, at det må karakteriseres som være indholdsløst.

7. Skidt og kanel vedr. forslaget om differentieret folkepension.

7.1. Positive elementer ved det socialdemokratiske forslag.

⁷⁹⁾ Jf. Aftale om seniorpension, s. 7 midt for.

Det må for det første anerkendes som positivt, at Socialdemokratiet med forslaget har italesat den udbredte bekymring i lønmodtagerbefolkningen, om alle vil kunne holde til stadig senere pensionsalder? Og det er også godt, at S har sat fokus på uligheden mht. tilbagetrækning og levealder og fået det sat på den politiske dagsorden ved folketingsvalget.

Endvidere må det for det andet endelig anerkendes som en god ting, at Socialdemokratiet hermed effektivt har sat de borgerliges valgoplæg og valgkampagner i skyggen. Et positivt aspekt ved pensionsudspillet fra S er ydermere, at det ved at udstille de negative aspekter ved de kontinuerlige forhøjelser af pensionsalderen stikker en kæp i hjulet for evt. borgerlige drømme om i fremtiden at finansiere kommende skattelettelser ved at gennemføre yderligere forhøjelser af tilbagetrækningsalderen, hvilket var oppe igen så sent som i 2016 i Venstreregeringens 2025 – plan.

For det tredje må det betragtes som et centralt positivt element i S – forslaget om tidligere folkepension, at det ikke kun opererer med ret til tidligere pension for stærkt nedslidte, men modsat aftalen om seniorpension også åbner mulighed for at gå på tidligere folkepension for de, hvis helbred skranter stærkt, men som alligevel ikke ville kunne opnå seniorpension.

Endvidere må det for det fjerde anerkendes, at det socialdemokratiske oplæg om en universel RET til tidligere tilbagetrækning er noget mere spiseligt end det borgerlige modforslag om en "lempet" seniorførtidspension, som tildeles efter individuel vurdering efter mere eller mindre uigennemskuelige kriterier, hvor risikoen er at de i sidste ende bøjes efter kommunaløkonomiske hensyn.

Og selvom også rækkevidden af forslaget om differentieret folkepension er til at overskue, så må det for det femte endelig anerkendes som trods alt en større forbedring af tilbagetrækningsmulighederne for nedslidte i forhold til i dag – og vel at mærke en større forbedring end en lappet senior(førtids)pension.

7.2. Skidt i det socialdemokratiske forslag.

MEN: Selvom meget af de borgerliges argumentation imod S forslaget mildest talt er af vekslende lødighed, så må det for det første karakteriseres som en svaghed med S - udspillet, at det på en række punkter notorisk er vagt og upræcist. Ikke alene åbner dette op for angreb fra borgerligt hold, men S risikerer hermed også at skabe en række forventninger i befolkningen, som senere kan give anledning til en ny løftebrudsdiskussion.

Og selv om finansministerens angivelse af, at kun 2.850 kan blive omfattet af tidligere folkepension baserer sig på fifleri med tallene, så må det for det andet kritiseres, at med en ramme på 3 mia. kr. vil S forslaget med 3 års tidligere tilbagetrækning dog højst kunne omfatte op

mod 7000 ud af en årlig tilgang på op mod 75.000 nye folkepensionister over 65 år, altså under en tiendedel og formentlig mindre.

Et kritikpunkt mod S forslaget er således, at det ikke på nær giver en dækkende løsning på behovet for tidligere tilbagetrækning pga. nedslidning.⁸⁰

S – forslaget er af de borgerlige også blevet beskyldt for at være en genindførelse af efterlønnen, men selv i så tilfælde kan S – forslaget for det tredje kritiseres for, at der desværre kun tale om en "discount – efterløn", idet der jo ved en tidligere folkepension er tale om en langt lavere ydelse end efterlønnen. Det havde været mere optimalt af S at stå fast på efterlønnen.

Men den alvorligste mangel i S – forslaget er for det fjerde, at man samtidig med at ville åbne op for tidligere tilbagetrækning for nedslidte og folk med langt arbejdsliv, så vil man lade "Velfærdsaftalen" fra 2006 fortsætte⁸¹, hvorved pensionsalderen vil stige og stige og ufaglærte og kortuddannede også i fremtiden vil have et langt kortere otium end akademikere og direktører.

AFSLUTNING: Konklusion og sammenfatning.

Se foran i resume.

⁸⁰) Jf. interview med professor emeritus Tage Søndergaard Kristensen i Nielsen, Hans David: "Løfte til nedslidte kan blive Frederiksens 12 minutter". Politiken, 12.02.19.

<https://politiken.dk/indland/art7041474/M%C3%A6rkeligt-de-kan-komme-med-et-forslag-s%C3%A5-fuld-af-ul%C3%B8selige-problemer>

⁸¹) Jf. S udspillet, s. 11.